

Valtioneuvoston kirjelmä eduskunnalle ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta

Perustuslain 96 §:n 2 momentin mukaisesti lähetetään eduskunnalle Euroopan komission 8 päivänä maaliskuuta 2022 tekemä ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta sekä ehdotuksesta laadittu muistio.

Helsingissä 21.4.2022

Oikeusministeri Anna-Maja Henriksson

Lainsäädäntöneuvos Sami Kiriakos

OIKEUSMINISTERIÖ

MUISTIO
21.4.2022

EU/2022/0305

EHDOTUS EUROOPAN PARLAMENTIN JA NEUVOSTON DIREKTIIVIKSI NAISIIN KOHDISTUVAN VÄKIVALLAN JA LÄHISUHDEVÄKIVALLAN TORJUMISESTA

1 Yleistä

Euroopan komissio on 8.3.2022 tehnyt ehdotuksen (COM(2022) 105 lopullinen) Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta.

Ehdotettu direktiivi sisältää vähimmäissäännökset suostumuksen puutteeseen perustuvan raiskauksen, naisten sukuelinten silpomisen sekä verkossa tapahtuvaa häirintää koskevien tekojen säätämiseksi rangaistavaksi. Direktiiviehdotuksessa säänneltäisiin myös rikosten uhrien oikeus-suojan saatavuudesta, uhrien suojelua ja tukea koskevista palveluista, rikosten ehkäisystä sekä eri toimijoiden koordinaatiosta ja yhteistyöstä.

Tarve ehkäistä ja torjua naisiin kohdistuvaa väkivaltaa, suojella uhreja ja rangaista rikoksente-kijöitä määritellään keskeiseksi painopisteeksi komission puheenjohtaja von der Leyenin poliiti-tisissa suuntaviivoissa, ja se on myös osa komission sukupuolten tasa-arvostrategiaa 2020–2025.

Ehdotuksella pyritään saavuttamaan Euroopan neuvoston yleissopimuksen naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (SopS 52 ja 53/2014), jäljempänä Istanbulin sopimus, EU:n toimivaltaan kuuluvat tavoitteet täydentämällä voimassa olevaa EU:n säännöstöä ja jäsenvaltioiden kansallista lainsäädäntöä yleissopimuksen kattamilla aloilla. Di- rektiiviehdotuksen perusteluiden mukaan toimia tarvitaan sekä niissä jäsenvaltioissa, jotka ovat ratifioineet sopimuksen, että niissä, jotka eivät ole ratifioineet sopimusta. Istanbulin sopimus on saatettu kansallisesti lakina voimaan 1.8.2015 (HE 155/2014 vp). EU allekirjoitti Istanbulin so- pimuksen 13.6.2017. Neuvosto ei ole vielä tehnyt päätöstä yleissopimuksen tekemisestä unionin osalta komission ehdotuksen pohjalta (COM(2016) 109 final, 4.3.2016). Asian käsittely neu- vostossa on kesken. Direktiiviehdotuksen mukaan viimeistelytoimet koskien EU:n liittymistä Istanbulin sopimukseen ovat edelleen yksi komission ensisijaisista tavoitteista. EU:n liittymisen sopimukseen ei toistaiseksi ole arvioitu edellyttävän Suomelta lainsäädännön tarkistamistoi- menpiteitä.

Istanbulin sopimuksen lisäksi ehdotetun direktiivin tarkoitus on tukea muitakin jäsenvaltioiden tekemiä kansainvälisiä sitoumuksia naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan tor- jumiseksi ja ehkäisemiseksi. Näistä mainitaan erityisesti kaikkinaisen naisten syrjinnän poista- mista koskeva yleissopimus (SopS 67 ja 68/1986; CEDAW).

EU:n lainsäädäntöön sisältyy direktiivejä, joissa on rikosoikeudellista sääntelyä naisiin ja lap- siin kohdistuvien tekojen säätämiseksi rangaistavaksi. Euroopan parlamentin ja neuvoston di- rektiivissä 2011/93/EU lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja seksuaalisen riiston sekä lapsipor- nografian torjumisesta, jäljempänä hyväksikäyttödirektiivi, on vähimmäissäännökset lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten ja niitä koskevien seuraamusten määrittelystä sekä rikosten eh- käisystä ja uhrien suojelusta. Vastaavan tyyppisiä määräyksiä sisältyy Euroopan neuvoston

yleissopimukseen lasten suojelemisesta seksuaalista riistoa ja seksuaalista hyväksikäyttöä vastaan (SopS 87 ja 88/2011), jäljempänä Lanzaroten sopimus. Suomen lainsäädännön on katsottu täyttävän hyväksikäyttödirektiivin ja Lanzaroten sopimuksen velvoitteet (HE 282/2010 vp). Nyt tehdyllä direktiiviehdotuksella muutettaisiin osittain hyväksikäyttödirektiivin säännöksiä.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivissä 2011/36/EU ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta on vähimmäissäännökset muun muassa seksuaalista hyväksikäyttöä koskevaan ihmiskauppaan liittyvien rikosten ja niitä koskevien seuraamusten määrittelystä sekä rikosten ehkäisystä ja uhrien suojelusta.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivissä 2012/29/EU, jäljempänä uhridirektiivi, vahvistetaan rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevat vähimmäisvaatimukset. Direktiiviehdotus sisältää naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan uhreja koskevia erityissäännöksiä, joilla on tarkoitus täydentää kaikkiin rikoksen uhreihin sovellettavia uhridirektiivin säännöksiä.

Ehdotuksella on liittymäkohtia myös useisiin muihin EU:n ja kansainvälisiin säädöksiin sekä politiikkaohjelmiin, joita tuodaan esiin direktiiviehdotuksen perusteluosassa.

Hallituksen 17.2.2022 antamassa esityksessä eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi (HE 13/2022 vp) ehdotetaan muutettaviksi rikoslain seksuaalirikoksia koskevat säännökset. Keskeinen muutos olisi raiskausrikosta koskevan säännöksen muuttaminen suostumusperusteiseksi. Tämä toteutettaisiin säätämällä raiskauksen keskeiseksi tunnusmerkiksi sukupuoliyhteydessä oleminen sellaisen henkilön kanssa, joka ei osallistu siihen vapaaehtoisesti. Esityksessä ehdotetaan muutoksia myös muihin seksuaalirikossäännöksiin. Esimerkiksi seksuaalisen kuvan luvaton levittäminen säädettäisiin seksuaalirikoksena rangaistavaksi ja seksuaalisen ahdisteluna rangaistavien tekojen alaa laajennettaisiin myös muihin kuin koskettelutekoihin.

Direktiiviehdotuksessa on myös samoja tavoitteita kuin pääministeri Marinin hallitusohjelmaan sisältyvässä naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelmassa (<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-835-6>).

2 Ehdotuksen pääasiallinen sisältö

Direktiiviehdotus sisältää säännökset naisten ja lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvistä rikoksista ja kyberrikollisuudesta (2 luku), uhrien suojelusta ja oikeussuojan saatavuudesta (3 luku), uhrien tukemisesta (4 luku), ennaltaehkäisystä (5 luku) ja koordinoinnista ja yhteistyöstä (6 luku) sekä yleiset säännökset ja loppusäännökset (1 ja 7 luku).

2.1 Yleiset säännökset

Ehdotuksen 1 artiklassa määritellään direktiivin kohteeksi naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan estämistä ja torjumista koskevat säännöt, jotka koskevat rikosoikeutta sekä uhrien oikeuksia, suojelua ja tukemista.

Ehdotuksen 2 artiklassa säädetään velvoitteista ottaa direktiivin täytäntöönpanossa huomioon uhrit, joihin kohdistuu tavanomaista suurempi väkivallan riski ja erityisiä riskejä.

Ehdotuksen 3 artiklassa määriteltäisiin rikokset, joihin direktiivin säännökset soveltuisivat. Näitä rikoksia olisivat direktiivin 2 luvussa määritellyt rikokset, EU:n lainsäädännössä rangaistavaksi määritellyt teot, jotka koskevat naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja lähisuhdeväkivaltaa,

sekä mitä tahansa kansallisessa laissa rangaistavaksi säädettyjä tekoja, jotka koskevat naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja lähisuhdeväkivaltaa. Esimerkkejä tällaisista kansallisesta lainsäädännössä mainituista teoista on direktiivin johdanto-osan 4 perustelukappaleessa.

Ehdotuksen 4 artiklassa määritellään eräitä direktiivissä käytettyjä käsitteitä.

2.2 Rikosten määrittelyä ja rangaistuksia koskevat säännökset

Ehdotuksen 5 artikla koskisi raiskausrikosta. Artikla velvoittaisi säätämään rangaistavaksi tahallista seksuaalista tunkeutumista koskevat teot, joihin ei ole vapaasti annettua suostumusta. Säännösehdotuksen mukaan suostumusta ei tulisi katsoa olevan, kun sitä ei ole annettu vapaaehtoisesti tai kun sitä ei ole voitu muodostaa fyysisen tai henkisen tilan vuoksi. Koska oikeusperustassa SEUT 83 artiklan 1 kohta viitataan tältä osin naisten ja lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön, säännös koskisi oikeusperustan vuoksi vain naisiin kohdistuvia rikoksia (ks. jäljempänä osio 4).

Ehdotuksen 45 artikla koskee lapsen kohdistuvaa raiskausta. Säännöksellä muutettaisiin hyväksikäyttödirektiivin 3 artiklaa. Lapsella tarkoitetaan määritelmäsäännöksen mukaan 18 vuotta nuorempaa henkilöä (direktiiviehdotuksen 4 artiklan h kohta).

Ehdotuksen 6 artiklan mukaan tulisi säätää rangaistavaksi tahallinen naisen sukuelinten vahingoittaminen ja naisen pakottaminen tai taivutteleminen sellaisen teon kohteeksi. Direktiivin johdanto-osan mukaan tällainen silpominen olisi ymmärrettävä muista kuin lääketieteellisistä syistä harjoitetuksi toiminnaksi. Tunnusmerkistö kattaisi kaikenlaiset tyttöjen ja naisten sukuelimiä fyysisesti vahingoittavat toimenpiteet (johdanto-osan 16 perustelukappale). Artiklan sanamuoto on vastaava kuin naisen sukuelinten silpomista koskevassa Istanbulin sopimuksen 38 artiklassa.

Ehdotuksen 7 artiklan mukaan tulisi säätää rangaistavaksi tahallinen toisen henkilön seksuaalista toimintaa esittävien intiimien tai sellaisiksi manipuloitujen todenmukaisten kuvien tai muun aineiston jakaminen ilman kyseisen henkilön suostumusta. Rangaistavuus koskisi kuvien tai muun aineiston saattamista lukuisten käyttäjien saataville tieto- ja viestintäteknologiaa käyttäen. Rangaistavaa tulisi myös olla uhkaaminen levittää tällaista aineistoa henkilön pakottamiseksi johonkin.

Ehdotuksen 8 artiklan mukaan tulisi säätää rangaistavaksi tahallinen verkkoahdistelu. Rangaistavuuden tulisi koskea tieto- ja viestintäteknologiaa käyttäen tapahtuvaa uhkailua ja pelottelua, tarkkailua sekä lukuisten käyttäjien yllyttämistä vahingoittamaan toista henkilöä fyysisesti tai psyykkisesti.

Ehdotuksen 9 artikla koskee tahallista verkkohäirintää. Rangaistavaksi tulisi säätää tahallinen toiseen henkilöön kohdistuvan hyökkäyksen aloittaminen kolmansien osapuolten kanssa uhkaavaa tai loukkaavaa materiaalia levittämällä tieto- ja viestintäteknologiaa käyttäen, kun tämä aiheuttaa teon kohteelle merkittävää psyykkistä vahinkoa. Myös osallistuminen tällaiseen hyökkäykseen kolmansien osapuolien kanssa olisi säädettävä rangaistavaksi.

Ehdotuksen 10 artiklan mukaan tulisi säätää rangaistavaksi tahallinen yllyttäminen väkivaltaan tai vihaan, joka kohdistuu biologisen tai sosiaalisen sukupuolen perusteella määritellyyn ihmisryhmään tai tällaisen ryhmän jäseniin, levittämällä julkisesti tällaista yllyttävää materiaalia tieto- ja viestintäteknologioiden avulla.

Ehdotuksen 11 artiklan mukaan tulisi säätää rangaistavaksi yllyttäminen ja avunanto 5-9 artiklassa mainittuihin rikoksiin. Lisäksi 5-6 artiklassa tarkoitettujen raiskauksen ja naisen sukuelinten silpomisen yrittäminen olisi säädettävä rangaistavaksi.

Ehdotuksen 12 artiklassa on velvoitteet direktiivissä määritellyistä rikoksista säädettävistä rangaistuksista. Artiklan 1 kohdan mukaan rangaistusten tulisi olla kaikkien rikosten osalta tehokkaita, oikeasuhtaisia ja varoittavia. Artiklan 2 kohdan mukaan 5 artiklassa määritellyn raiskauksen enimmäisrangaistuksen tulisi olla vähintään 8 vuotta vankeutta. Artiklassa 13 määritellyissä raskauttavissa olosuhteissa enimmäisrangaistuksen tulisi olla vähintään 10 vuotta vankeutta. Lisäksi artiklan 3 kohdan mukaan raiskauksesta tai sen kaltaisesta rikoksesta aiemmin tuomittu tulisi velvoittaa osallistumaan artiklassa 38 tarkoitettuun interventio-ohjelmaan. Artiklan 4 kohdan mukaan 6 artiklassa määritellyn sukuelinten silpomisen enimmäisrangaistuksen tulisi olla vähintään 5 vuotta vankeutta, ja 13 artiklassa määritellyissä raskauttavissa olosuhteissa vähintään 7 vuotta vankeutta. Artiklan 5 kohdan mukaan 8 ja 10 artikloissa määritellyn verkkoahdistelun ja yllyttämisrikoksen enimmäisrangaistusten tulisi olla vähintään 2 vuotta vankeutta. Artiklan 6 kohdan mukaan 7 ja 9 artikloissa määritellyn aineiston jakamisen ja verkkohäirinnän enimmäisrangaistusten tulisi olla vähintään 1 vuosi vankeutta.

Ehdotuksen 13 artiklassa määritellään olosuhteet, joita tulee pitää raskauttavina, jos ne eivät kuulu rikoksen tunnusmerkistöön. Raskauttavat olosuhteet koskevat rikosten toistuvuutta (a), uhrin haavoittuvaa asemaa (b), rikoksen kohdistumista lapseen (c), rikoksen tekemistä lapsen läsnäollessa (d), rikoksentekijöiden lukumäärää (e), äärimmäistä väkivaltaa (f), aseiden käyttöä (g), voiman käyttöä tai sillä uhkaamista taikka pakottamista (h), rikoksen vakavia seurauksia (i), rikoksentekijän aiempaa vastaavaa rikollisuutta (j), rikoksen kohdistumista nykyiseen tai entiseen puolisoon tai kumppaniin (k) tai perheenjäseneseen tai samassa asunnossa asuvaan (l), luottamusaseman tai vaikutusvallan väärinkäyttöä (m), rikoksen tallentamista ja tallenteen levittämistä (n) ja uhrin saattamista päihtymistilaan (o).

Ehdotuksen 14 artikla koskee lainkäyttövallan ulottamista 5-11 artiklassa tarkoitettuihin rikoksiin. Artiklan 1 kohta velvoittaisi lainkäyttövallan ulottamiseen, kun rikos on tehty jäsenvaltion omalla alueella tai kun rikoksen on tehnyt sen oma kansalainen. Artiklan 2 kohdan mukaan jäsenvaltio voisi harkintansa perusteella ulottaa lainkäyttövaltansa myös kansalaiseensa tai vakituiseen asukkaaseensa kohdistuneeseen rikokseen tai vakituiseen asukkaan tekemään rikokseen. Artiklan 3 kohdassa täsmennetään, että lainkäyttövalta täytyy ulottaa tieto- ja viestintäteknologiaa käyttäen tehtyihin rikoksiin, kun pääsy siihen on hankittu sen alueella. Artiklan 4 kohdan mukaan kaksoisrangaistavuutta ei saisi asettaa lainkäyttövallan edellytykseksi oman kansalaisen tekemien rikosten osalta. Artiklan 5 kohdan mukaan lainkäyttövallan edellytyksenä ei saisi olla rikosilmoituksen tekeminen tekovaltiossa.

Ehdotuksen 15 artikla koskee rikosten tutkinnan aloittamisen, syyteoikeuden ja tuomitsemisen vanhentumista. Ehdotuksen 5 artiklassa tarkoitettujen raiskauksen vanhentumisajan tulee olla vähintään 20 vuotta rikoksen tekemisestä. Ehdotuksen 6 artiklassa tarkoitettujen silpomisrikoksen vanhentumisajan tulee olla vähintään 10 vuotta rikoksen tekemisestä. Ehdotuksen 7 ja 9 artiklassa tarkoitettujen aineiston jakamisen ja verkkohäirinnän vanhentumisajan tulee olla vähintään 5 vuotta rikoksen lakkaamisesta tai sen tulemisesta uhrin tietoisuuteen. Ehdotuksen 8 ja 10 artikloissa määritellyn verkkoahdistelun ja yllyttämisrikoksen vanhentumisajan tulee olla vähintään 7 vuotta rikoksen lakkaamisesta tai sen tulemisesta uhrin tietoisuuteen. Jos rikos kohdistui lapseen, vanhentumisajan tulee alkaa aikaisintaan lapsen täyttyessä 18 vuotta.

2.3 Uhrien suojelua ja oikeussuojan saatavuutta koskevat säännökset

Ehdotuksen 16 artikla koskisi naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja lähisuhdeväkivallasta ilmoittamista. Artikla sisältäisi säännökset ilmoituksen tekemisestä helposti ja saavutettavasti. Artikla sisältäisi myös säännökset niistä tilanteista varten, joissa lapset ilmoittavat rikoksista. Lisäksi artiklassa säädettäisiin velvollisuus varmistaa, etteivät kansalliset salassapitosäännökset estä direktiivin kattamien rikosten kohteeksi joutumisen seurauksena syntyvästä vaarasta ilmoittamista viranomaiselle tai uhrin ollessa lapsi, tekemään ilmoitus myös silloin kun on perusteltu syy epäillä direktiivin mukaisen rikoksen tapahtuneen tai jos tulevia vakavia väkivaltatekoja olisi odotettavissa.

Ehdotuksen 17 artikla koskisi tutkintaa ja syytteenpanoa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja perheväkivaltaa koskevista tapauksista. Artiklassa säädettäisiin riittävästä asiantuntemuksesta ja tehokkaista tutkintakeinoista, rikosilmoitusten käsittelemisestä ja siirtämisestä sekä väitteiden kirjaamisesta ja tutkimisesta. Artiklassa velvoitettaisiin jäsenmaat varmistamaan, etteivät raiskausrikosten (5 artikla) tutkinta tai syytetoimet edellytä uhrin rikosilmoitusta tai syytettä, ja varmistamaan rikosoikeudellisen menettelyn jatkuminen, vaikka ilmoitus tai rangaistusvaatimus olisi peruutettu. Artiklassa säädettäisiin myös velvollisuudesta viivytyksettä ohjata uhri terveydenhuoltoon tukipalveluun.

Ehdotuksen 18 artikla koskisi henkilökohtaista arviointia uhrin suojelutarpeiden tunnistamiseksi. Artikla laajentaisi uhridirektiivin 22 artiklan mukaista henkilökohtaista arviointia naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan uhrien osalta. Arvioinnissa olisi keskityttävä rikoksentekijästä tai epäilyistä aiheutuvaan riskiin ja siinä olisi otettava huomioon uhrin yksilölliset olosuhteet, sekä uhrin oma kertomus ja arvio tilanteesta. Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että yksilöllisen arvioinnin perusteella ryhdytään riittäviin suojelutoimenpiteisiin. Uhrin huollettavien osalta oletuksen tulisi olla, että he ovat erityisen suojelun tarpeessa ilman arvion tekemistä.

Ehdotuksen 19 artikla koskisi henkilökohtaista arviointia uhrien tukitarpeiden määrittämiseksi. Jäsenvaltioiden tulisi varmistaa, että viranomaiset arvioivat uhrin ja hänen huollettavansa tukea koskevat yksilölliset tarpeet, ottaen huomioon 18 artiklassa tarkoitettu henkilökohtainen arviointi.

Ehdotuksen 20 artikla koskisi tukipalveluihin ohjaamista. Sen mukaan jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että tukipalvelut ottavat yhteyttä uhreihin ja tarjoavat tukea, jos 18 ja 19 artiklassa tarkoitetuissa arvioinneissa on havaittu erityisiä tuki- tai suojelutarpeita tai jos uhri pyytää tukea. Lapsiuhreja tulisi pystyä ohjaamaan tukipalveluihin ilman huoltajan ennakko-suostumusta. Artiklan 4 ja 5 kohdat koskisivat uhria koskevien henkilötietojen tukipalveluille toimittamista ja säilyttämistä.

Ehdotuksen 21 artikla koskisi välittömiä lähestymiskieltoja, lähestymiskieltoja ja suojelumääräyksiä. Artiklan mukaan toimivaltaisten viranomaisten olisi uhrin tai hänen huollettavansa terveyteen tai turvallisuuteen kohdistuvan välittömän vaaran uhatessa määrättävä direktiivin soveltamisalaan kuuluvaan väkivaltaan syyllystyneen tai siitä epäillyn poistumaan uhrin tai hänen huollettavanaan olevien henkilöiden asunnosta riittävän pitkäksi ajaksi sekä kiellettävä syyllystä tai epäiltyä menemästä asuntoon tai uhrin työpaikalle tai ottamasta yhteyttä uhriin tai hänen huollettaviinsa. Tällaisten kieltojen ja määräysten olisi tultava voimaan välittömästi eivätkä ne saisi riippua siitä, että uhri tekee rikosilmoituksen. Artiklassa edellytettäisiin, että toimivaltaiset viranomaiset voivat antaa lähestymiskieltoja tai suojelumääräyksiä pitkällä aikavälillä, myös estämällä tai kieltämällä rikoksentekijän tai epäillyn tietynlaisen vaarallisen käyttäytymisen.

Artikla myös velvoittaisi toimivaltaisia viranomaisia ilmoittamaan mahdollisuudesta hakea lähestymiskieltoa. Artiklassa säädettäisiin lisäksi lähestymiskiellon rikkomisesta määrättävistä seuraamuksista.

Ehdotuksen 22 artikla koskisi uhrin yksityiselämän suojelua. Sen mukaan jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että uhrin aiempaa seksuaalista käyttäytymistä tai muita siihen liittyviä uhrin yksityiselämää koskevia seikkoja koskevia kysymyksiä, tutkimuksia ja todisteita ei sallita rikostutkinnassa eikä tuomioistuinkäsittelyssä, sanotun kuitenkaan rajoittamatta oikeutta puolustukseen.

Ehdotuksen 23 artikla koskisi lainvalvonta- ja oikeusviranomaisille annettavia toimintaohjeita. Sen mukaan jäsenvaltioiden olisi annettava toimintaohjeet rikosoikeudenkäynteihin osallistuville toimivaltaisille viranomaisille naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tai lähisuhdeväkivaltaa koskevia tapauksia varten. Artikla sisältäisi säännöksiä myös toimintaohjeiden sisällöstä.

Ehdotuksen 24 artikla koskisi kansallisten elinten ja tasa-arvoelinten roolia. Sen mukaan jäsenvaltioiden olisi nimettävä yksi tai useampi elin ja toteutettava tarvittavat järjestelyt, jotta ne voivat suorittaa artiklassa mainitut tehtävät, kuten antaa apua ja neuvoa uhreille sekä julkaista riippumattomia raportteja ja antaa suosituksia naisiin kohdistuvaan väkivaltaan ja lähisuhdeväkivaltaan liittyvistä kysymyksistä. Jäsenvaltioiden olisi myös varmistettava, että tällaiset elimet voivat toimia uhrin puolesta tai tukea heitä oikeudenkäynneissä.

Ehdotuksen 25 artikla koskisi toimenpiteitä tietyn verkkomateriaalin poistamiseksi. Jäsenvaltioiden olisi toteutettava tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että verkkorikoksia koskevissa 7-10 artikloissa tarkoitettua materiaalia poistetaan ripeästi. Toimenpiteisiin olisi sisällytettävä jäsenvaltioiden toimivaltaisten oikeusviranomaisten mahdollisuus antaa uhrin hakemuksesta sitovia tällaisen materiaalin poistamista tai siihen pääsyn estämistä koskevia määräyksiä, jotka on osoitettu asiaankuuluville välityspalvelujen tarjoajille.

Artiklan säännökset koskisivat myös väliaikaisten määräysten antamista, määräysten voimassaoloa, uusimista ja mitätöimistä. Artiklan säännökset koskisivat edelleen määräysten antamisen menettelyä ja oikeussuojakeinoja. Artiklan mukaan materiaalin poistaminen tai pääsyn estäminen ei saisi estää viranomaisia hankkimasta todisteita materiaaliin liittyvien rikosten tutkintaa ja niihin liittyviä syytetoimia varten.

Ehdotuksen 26 artikla koskisi korvauksia rikoksentehtäjiltä. Jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että uhrilla on oikeus vaatia rikoksentehtäjältä täyttä korvausta vahingoista, jotka ovat aiheutuneet mistä tahansa naisiin kohdistuvan väkivallan tai lähisuhdeväkivallan muodosta. Artiklassa olisi säännökset korvausta koskevan päätöksen saamisesta rikosoikeudenkäynnin aikana, korvauksen sisällöstä ja korvausvaatimuksen esittämisen vanhentumisajoista.

2.4 Uhrien tukemista koskevat säännökset

Ehdotuksen 27 artikla koskisi erityistukea uhreille. Artiklassa velvoitettaisiin jäsenmaita varmistamaan, että direktiivin soveltamisalaan kuuluvien väkivallantekojen uhreille on saatavilla uhridirektiivin 9 artiklan 3 kohdassa tarkoitettuja erityistukipalveluja. Artiklassa annettaisiin tarkempia määräyksiä palveluiden sisällöstä sekä tuen tarjoamisen tavoista. Jäsenvaltioiden olisi myös varmistettava riittävät resurssit palvelujen tarjoamiseksi.

Ehdotuksen 28 artikla koskisi erityistukea seksuaalisen väkivallan uhreille. Siinä edellytettäisiin asianmukaisesti varustettuja ja helposti saavutettavia raiskauskriisikeskuksia tai seksuaali-

sen väkivallan uhrien tukikeskuksia. Artiklassa olisi myös tarkemmat säännökset keskusten tarjoamien palveluiden sisällöstä, maksuttomuudesta, saavutettavuudesta, resursseista sekä toimintakyvystä kriisiaikoina.

Ehdotuksen 29-30 artiklat koskevat erityistukea naisten sukuelinten silpomisen uhreille ja työssä tapahtuvan seksuaalisen häirinnän uhreille. Säännöksissä jäsenvaltiota velvoitettaisiin huolehtimaan muun muassa asiantuntemuksesta, uhrien erityistarpeiden huomioon ottamisesta ja neuvonnasta.

Ehdotuksen 31 artikla koskisi uhreille tarkoitettuja puhelinpalveluita. Siinä annettaisiin määräyksiä ympärivuorokautisen puhelinpalvelun perustamiseksi sekä tällaisten palvelujen saavutettavuudesta vammaisille henkilöille. Puhelinpalvelua tulisi tarjota koko EU:ssa samalla numerolla 116 016.

Ehdotuksen 32 artikla koskisi suojan ja muun väliaikaisen majoituksen saatavuutta. Artiklan mukaan uhridirektiivin 9 artiklan 3 kohdan a alakohdassa tarkoitetuissa suoja- ja muussa sopivassa väliaikaisessa majoituksessa olisi otettava huomioon lähisuhdeväkivallan ja seksuaalisen väkivallan uhreiksi joutuneiden naisten erityistarpeet. Artiklassa olisi myös säännökset tällaisen majoituksen ominaisuuksista, saatavuudesta, resursseista sekä toimintakyvystä kriisiaikoina.

Ehdotuksen 33 artikla koskisi tukea lapsiuhreille. Asianmukaista erityistukea olisi annettava heti, kun toimivaltaisilla viranomaisilla on perusteltu syy uskoa, että lapsiin on saattanut kohdistua naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tai lähisuhdeväkivaltaa, mukaan lukien, että he ovat saattaneet joutua todistamaan tällaista väkivaltaa. Lapsiuhreille olisi annettava ikätasoa vastaavaa lääketieteellistä hoitoa, emotionaalista, psykososiaalista, psykologista ja koulutuksellista tukea sekä muuta asianmukaista tukea, joka on räätälöity erityisesti lähisuhdeväkivaltatilanteisiin. Väliaikaisen majoituksen ollessa tarpeen lapset tulisi ensisijaisesti majoittaa yhdessä muiden perheenjäsenten kanssa.

Ehdotuksen 34 artikla koskisi lasten turvallisuutta. Jäsenvaltioiden olisi perustettava ja ylläpidettävä turvallisia paikkoja, jotka mahdollistavat turvallisen yhteydenpidon lapsen ja sellaisen huoltajan välillä, joka on naisiin kohdistuvaan väkivaltaan tai lähisuhdeväkivaltaan syyllistynyt rikoksentehtäjä tai tällaisesta väkivallasta epäilty, siltä osin kuin tällaisella huoltajalla on tapaa-misoikeus. Jäsenvaltioiden olisi tarvittaessa varmistettava koulutettujen ammattihenkilöiden suorittama valvonta lapsen edun mukaisesti.

Ehdotuksen 35 artikla koskisi kohdennettua tukea riskiryhmille ja uhreille, jotka ovat tavanomaista suuremmassa vaarassa joutua naisiin kohdistuvan väkivallan tai lähisuhdeväkivallan kohteeksi, kuten paperittomat maahanmuuttajanaiset tai naisvangit. Artiklassa annettaisiin tarkempia määräyksiä tällaisten erityisryhmien huomioimisesta tukipalveluissa. Artikla sisältäisi myös vastaanotto- ja säilöönottokeskuksissa tapahtuneesta naisiin kohdistuvasta väkivallasta tai lähisuhdeväkivallasta ilmoittamista koskevan kohdan.

2.5 Ennaltaehkäisyä koskevat säännökset

Ehdotuksen 36 artiklassa olisi velvoitteita ennaltaehkäisevistä toimista naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan ehkäisemiseksi.

Ehdotuksen 37 artikla koskisi ammattihenkilöille suunnattua koulutusta ja tiedotusta. Säännöksessä mainittujen ammattihenkilöiden koulutuksen olisi oltava säännöllistä ja pakollista. Artikla sisältäisi myös sellaisten henkilöiden koulutusta, jotka hoitavat valvontatehtäviä työpaikalla, koskevan säännöksen.

Ehdotuksen 38 artiklan mukaan olisi perustettava kohdennettuja ja tehokkaita interventio-ohjelmia naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan rikosten tekemisen tai rikoksen uusimisen riskin ehkäisemiseksi ja minimoimiseksi. Ohjelmien olisi oltava myös sellaisten henkilöiden käytettävissä, jotka pelkäävät syylistyvänsä tällaiseen väkivaltaan.

2.6 Koordinoitua ja yhteistyötä koskevat säännökset

Ehdotuksen 39 artikla mukaan olisi hyväksyttävä ja pantava täytäntöön koordinoituja toimintapolitiikkoja kaikkien naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan muotojen ehkäisemiseksi ja torjumiseksi. Olisi myös nimettävä tai perustettava virallinen elin toimintapolitiikkojen koordinoitua, täytäntöönpanoa, seuranta- ja arviointia varten. Elimen tulisi myös koordinoita, analysoida ja levittää 44 artiklassa tarkoitettuja tilastotietoja.

Ehdotuksen 40 artiklan mukaan olisi otettava käyttöön asianmukaiset mekanismit, joilla varmistetaan tehokas koordinoitua ja yhteistyötä asiaankuuluvien viranomaisten, virastojen ja elinten sekä muiden asiaankuuluvien organisaatioiden ja yhteisöjen kesken.

Ehdotuksen 41 artiklan mukaan jäsenvaltioiden olisi tehtävä yhteistyötä kansalaisjärjestöjen kanssa ja kuultava niitä. Yhteistyön kohteena olisi oltava erityisesti muun muassa tuen antaminen uhreille ja tutkimus- ja koulutusohjelmat.

Ehdotuksen 42 artiklan mukaan jäsenvaltioiden olisi helpotettava välityspalvelujen tarjoajien itsesääntelytoimenpiteiden toteuttamista tämän direktiivin yhteydessä erityisesti liittyen 25 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun verkkomateriaalin torjumiseksi, koulutusta siihen liittyvien rikosten ehkäisemisestä sekä uhrien avustamisesta ja tukemisesta.

Ehdotuksen 43 artiklan mukaan jäsenvaltioiden olisi toteutettava asianmukaiset toimenpiteet helpottaakseen keskinäistä yhteistyötä direktiivin täytäntöönpanon parantamiseksi. Artiklassa annettaisiin myös tarkempia määräyksiä yhteistyön sisällöstä.

Ehdotuksen 44 artiklassa asetetaan jäsenvaltioille velvoitteet tilastoida vertailukelpoisella tavalla direktiivissä tarkoitettuja rikoksia ja toimittaa niitä komissiolle (Eurostatille).

Ehdotuksen 45 artikla koskisi hyväksikäyttödirektiivin muuttamista. Säännöksen sisältöä on esitelty tarkemmin edellä.

2.7 Loppusäännökset

Ehdotuksen 46-52 artiklassa on loppusäännökset, joissa säädettäisiin oikeutuksesta ylittää kansallisesti direktiivillä annettavan suojan taso, direktiivin täytäntöönpanon raportoinnista komissiolle, direktiivin suhteesta muihin unionin säädöksiin, taannehtivuuskiellosta sekä tavanomaisella tavalla direktiivin saattamisesta osaksi kansallista lainsäädäntöä, voimaantulosta ja osoittamisesta jäsenvaltioille.

3 Ehdotuksen vaikutus Suomen lainsäädäntöön

3.1 Rikoslainsäädäntö

Direktiiviehdotuksen 5-11 artiklassa määriteltyjä rikoksia koskevia rangaistussäännöksiä on rikoslain (39/1889) eri luvuissa.

Seksuaalirikoksista säädetään rikoslain 20 luvussa. Luvun 1 §:n nojalla raiskauksesta tuomitaan se, joka pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen käyttämällä henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaamalla käyttää sellaista väkivaltaa (1 §:n 1 momentti). Raiskauksena tuomitaan myös sukupuoliyhteyden toteuttaminen toisen avutonta tilaa hyväksikäyttämällä (1 §:n 2 momentti). Rangaistusasteikko on vuodesta kuuteen vuoteen vankeutta. Jos raiskaus on vähemmän vakava, rangaistusasteikko on neljästä kuukaudesta neljään vuoteen vankeutta (1 §:n 3 momentti).

Luvun 2 §:ssä säädetään törkeästä raiskauksesta. Raiskauksen ankaroittamisperusteet liittyvät vakavaan väkivaltaan, aseiden tai muun hengenvaarallisen välineen käyttöön, uhrille aiheutettavaan seuraukseen tai kärsimykseen, rikosentekijöiden määrään, rikoksen tekotapaan ja uhrin 18 vuotta nuorempaan ikään. Säännöksen soveltaminen edellyttäisi lisäksi, että rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä. Rangaistusasteikko törkeästä raiskauksesta on kahdesta kymmeneen vuoteen vankeutta.

Luvun 10 §:n 1 momentin nojalla *sukupuoliyhteydellä* tarkoitetaan sukupuolielimellä tehtävää taikka sukupuolielimeen tai peräaukkoon kohdistuvaa seksuaalista tunkeutumista toisen kehoon taikka toisen sukupuolielimen ottamista omaan kehoon.

Raiskausmääritelmä rikoslain 20 luvun 1 §:ssä ei perustu suostumuksen puuttumiseen eikä sanamuodosta ilmene nimenomaisesti, että raiskauksena olisi tuomittava sukupuoliyhteys pelkästään sillä perusteella, ettei toinen osapuoli ole tahtonut siihen osallistua (HE 13/2022 vp s. 36). Tämän vuoksi voidaan katsoa, että direktiiviehdotuksen 5 artiklan johdosta lainsäädäntöä olisi aiheutta muututtaa. Hallituksen esityksessä HE 13/2022 vp ehdotetaan raiskausrikosta koskevan säännöksen muuttamista suostumusperusteiseksi. Tämä toteutettaisiin säätämällä rikoslain 20 luvun 1 §:ssä raiskauksen keskeiseksi tunnusmerkiksi sukupuoliyhteydessä oleminen sellaisen henkilön kanssa, joka ei osallistu siihen vapaaehtoisesti. Esityksen perusteluissa myös täsmennetään säännöksen soveltamisalaa direktiiviehdotuksen 5 artiklan kannalta olennaisella tavalla (s. 97-105). Voidaan katsoa, että voimaan tullessaan raiskaussäännös täyttäisi ehdotetun direktiivin 5 artiklan vaatimukset.

Kuuttatoista vuotta nuorempaan lapseen kohdistuvat sukupuoliyhteydet rangaistaan pääsääntöisesti rikoslain 20 luvun 7 §:n nojalla törkeänä lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä ilman lapsen suostumuksen arviointia. Niin sanotuissa inestitapauksissa suojaikäraja on 18 vuotta. Kahdeksatoista vuotta nuoremman henkilön raiskaus tuomitaan yleensä törkeänä raiskauksena, jonka enimmäisrangaistus on 10 vuotta vankeutta. Kun teko täyttää sekä törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön että törkeän raiskauksen tunnusmerkistön, tuomitaan teko törkeänä lapsenraiskauksena (7 b §), jonka enimmäisrangaistus on 12 vuotta.

Direktiiviehdotuksen 45 artikla, jolla muutettaisiin hyväksikäyttödirektiivin 3 artiklaa, edellyttäisi, että sukupuoliyhteydestä 16 vuotta nuoremman lapsen kanssa on säädetty enimmäisrangaistukseksi vähintään 12 vuotta vankeutta. Kun kohteena on 16-17-vuotias lapsi, on enimmäisrangaistuksen oltava vähintään 10 vuotta vankeutta, jos hän ei ole antanut tekoon vapaasti suostumusta. Rikoslain rangaistusasteikot eivät yltäisi aivan direktiiviehdotuksessa tarkoitettuihin enimmäisrangaistuksiin niissä tapauksissa, joissa 16 vuotta nuorempaan lapseen kohdistuva sukupuoliyhteys ei täytä törkeän lapsenraiskauksen tunnusmerkistöä, tai 16-17-vuotiaaseen kohdistuneeseen lapseen kohdistuva sukupuoliyhteys törkeän raiskauksen tai törkeän lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tunnusmerkistöä. Kuitenkin muutettavan hyväksikäyttödirektiivin johdanto-osan 13 perustelukappaleen mukaan ”tässä direktiivissä tarkoitetuista rikoksista säädettyä tämän direktiivin mukaista vankeusrangaistuksen enimmäiskestoa olisi sovellettava ainakin kyseisten rikosten vakaviin muotoihin.” Rikoslain säännösten nojalla ehdotetut enimmäisrangaistukset ovat mahdollisia vakavimmissa tapauksissa. Tämän mukaisesti direktiivin 45 artiklan

velvoitteiden voidaan katsoa täyttyvän edellä mainittujen säännösten nojalla. Hallituksen esityksessä HE 13/2022 vp ehdotetaan lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistusasteikkojen ankaroittamista edelleen. Myös esityksessä ehdotettujen säännösten voitaisiin katsoa voimaan tullessaan täyttävän direktiiviehdotuksen 45 artiklan velvoitteet.

Suomen rikoslaissa tai muussa lainsäädännössä ei ole erityissäännöksiä naisten ja tyttöjen sukuelinten silpomisen kriminalisoimiseksi. Direktiiviehdotuksen 6 artiklan a kohdassa tarkoitettua naisten ja tyttöjen sukuelinten poistamista tai silpomista voidaan arvioida rikoslain 21 luvun 5 §:n mukaisena pahoinpitelynä tai kyseisen luvun 6 §:n mukaisena törkeänä pahoinpitelynä ja yleisten rikosoikeudellisten oppien mukaisesti (HE 155/2014 vp s. 52, LaVM 6/2020 vp s. 7). Pahoinpitelystä tuomitaan se, joka tekee toiselle ruumiillista väkivaltaa taikka tällaista väkivaltaa tekemättä vahingoittaa toisen terveyttä, aiheuttaa toiselle kipua tai saattaa toisen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan. Törkeäksi pahoinpitelyn voi tehdä esimerkiksi teräseen käyttäminen tai vakavan ruumiinvamman aiheuttaminen. Perusmuotoisesta pahoinpitelystä voidaan tuomita sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta ja törkeästä pahoinpitelystä vähintään yksi ja enintään kymmenen vuotta vankeutta. Pahoinpitelyyn voi ehdotuksen 6 artiklan b kohdan mukaisella toiminnalla syyllistyä rikoslain 5 luvussa säädettyjen osallisuusoppien mukaan myös se, joka ei itse suoranaisesti toteuta pahoinpitelyä, mutta jonka toiminta on kuitenkin tekoa kokonaisuutensa arvioiden merkittävässä asemassa rikoksen toteutumisen kannalta. Suomen lainsäädännön voidaan katsoa täyttävän ehdotetun direktiivin 6 artiklan velvoitteet rangaistavuuden alan osalta.

Direktiiviehdotuksen johdanto-osan 16 perustelukappaleessa on 6 artiklaa koskeva lausuma, jonka mukaan ”tämä rikos olisi mainittava erikseen ja sitä olisi käsiteltävä asianmukaisesti rikoslainsäädännössä.” Lausuman tarkoituksena voi katsoa olevan, että naisen sukuelinten silpominen tulisi mainita kansallisessa rikoslainsäädännössä erikseen esimerkiksi rikosta koskevassa erillissäännöksessä. Eduskunta on 6.11.2020 lakivaliokunnan mietinnön LaVM 6/2020 vp mukaisesti edellyttänyt, että valtioneuvosto ryhtyy mahdollisimman ripeästi toimenpiteisiin tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen säätämiseksi rikoslaissa rangaistavaksi nykyistä selkeämmin ja antaa tarvittavat lakiehdotukset eduskunnan käsiteltäviksi kuluvan vaalikauden aikana. Tätä koskeva lainvalmisteluhanke on vireillä oikeusministeriössä.

Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisesta säädetään rikoslain 24 luvussa. Luvun 8 §:n nojalla rangaistaan yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä sitä, joka oikeudettomasti joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai muuten toimittamalla lukuisten ihmisten saataville esittää toisen yksityiselämästä tiedon, vihjauksen tai kuvan siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa. Rikoksesta on säädetty rangaistukseksi sakkoa. Rikoksesta on luvun 8 a §:ssä säädetty törkeä tekemuoto, josta on säädetty rangaistukseksi sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

Luvun 9 §:n nojalla rangaistaan kunnianloukkauksesta sitä, joka esittää toisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, taikka muulla tavalla halventaa toista. Rikoksesta on säädetty rangaistukseksi sakkoa. Rikoksesta on luvun 10 §:ssä säädetty törkeä tekemuoto, josta on säädetty rangaistukseksi sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta. Yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämistä ja kunnianloukkausta koskevissa säännöksissä on sananvapautteen perustuvia soveltamisalan rajoituksia, jotka koskevat hyväksyttävää tärkeässä asemassa olevan henkilön arvostelua ja yleiseltä kannalta merkittävien asioiden käsittelyä julkisuudessa.

Luvun 1 a §:n nojalla rangaistaan viestintärauhan rikkomisesta sitä, joka häirintätarkoituksessa toistuvasti lähettää viestejä tai soittaa toiselle siten, että teko on omiaan aiheuttamaan tälle huomattavaa häiriötä tai haittaa.

Sukupuolisiveellisyttä loukkaavan 18 vuotta nuorempaa lasta esittävän kuvan valmistamista, saataville asettamista ja muuta levittämistä sekä hallussapitoa koskevat rangaistussäännökset ovat rikoslain 17 luvun 18, 18 a ja 19 §:ssä. Rangaistukseksi on säädetty tällaisten kuvien hallussapidosta sakkoa tai vankeutta enintään yksi vuosi, kuvien levittämisestä sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta ja törkeästä kuvien levittämisestä vankeutta neljästä kuukaudesta kuuteen vuoteen.

Rikoslain 17 luvun 1 §:n nojalla rangaistaan julkisesta kehottamisesta rikokseen sitä, joka joukkotiedotusvälinettä käyttäen tai julkisesti väkijoukossa taikka yleisesti tietoon saatetussa kirjoituksessa tai muussa esityksessä kehottaa tai houkuttelee rikoksen tekemiseen siten, että kehoitus tai houkuttelu aiheuttaa vaaran, että sellainen rikos tai sen rangaistava yritys tehdään, tai muuten selvästi vaarantaa yleistä järjestystä tai turvallisuutta. Rikoksesta on säädetty rangaistukseksi sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

Vapauteen kohdistuvista rikoksista säädetään rikoslain 25 luvussa. Luvun 7 §:n nojalla rangaistaan laittomasta uhkauksesta sitä, joka nostaa aseensa toista vastaan tai muulla tavoin uhkaa toista rikoksella sellaisissa olosuhteissa, että uhatulla on perusteltu syy omasta tai toisen puolesta pelätä henkilökohtaisen turvallisuuden tai omaisuuden olevan vakavassa vaarassa, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta. Rikoksesta on säädetty rangaistukseksi sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

Luvun 7 a §:n nojalla rangaistaan vainoamisesta sitä, joka toistuvasti uhkaa, seuraa, tarkkailee, ottaa yhteyttä tai muuten näihin rinnastettavalla tavalla oikeudettomasti vainoaa toista siten, että se on omiaan aiheuttamaan vainotussa pelkoa tai ahdistusta, jollei teosta muualla laissa säädetä yhtä ankaraa tai ankarampaa rangaistusta. Rikoksesta on säädetty rangaistukseksi sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

Luvun 8 §:n nojalla rangaistaan pakottamisesta sitä, joka oikeudettomasti väkivallalla tai uhkauksella pakottaa toisen tekemään, sietämään tai tekemättä jättämään jotakin, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta. Rikoksesta on säädetty rangaistukseksi sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

Rikoksista ihmisyyttä vastaan säädetään rikoslain 11 luvussa. Luvun 10 §:n nojalla rangaistaan kiihottamisesta kansanryhmää vastaan sitä, joka asettaa yleisön saataville tai muutoin yleisön keskuuteen levittää tai pitää yleisön saatavilla tiedon, mielipiteen tai muun viestin, jossa uhattaan, panetellaan tai solvataan jotakin ryhmää rodun, ihonvärin, syntyperän, kansallisen tai etnisen alkuperän, uskonnon tai vakaumuksen, seksuaalisen suuntautumisen tai vammaisuuden perusteella taikka niihin rinnastettavalla muulla perusteella. Rikoksesta on säädetty rangaistukseksi sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta. Rikoksesta on luvun 10 a §:ssä säädetty törkeä tekemuoto, josta on säädetty rangaistukseksi vankeutta neljästä kuukaudesta neljään vuoteen.

Tieto- ja viestintärikoksista säädetään rikoslain 38 luvussa. Luvussa säädetään rangaistavaksi muun muassa viestintäsalaisuuden loukkaus (3 §), törkeä viestintäsalaisuuden loukkaus (4 §), tietojärjestelmän häirintä (7 a §), törkeä tietojärjestelmän häirintä (7 b §), tietomurto (8 §), törkeä tietomurto (8 a §), tietosuojarikos (9 §) ja identiteettivarkaus (9 a §).

Kun rikoksen kohteena on poliittinen toimija, voi siihen soveltua rikoslain 14 luvun 5 §:ssä säädetty poliittisten toimintavapauksien loukkaamista koskeva säännös. Rikoslain 16 luvussa säädetään rikoksista viranomaisia vastaan. Luvussa säädetään rangaistavaksi muun muassa virkamiehen väkivaltainen vastustaminen (1 §), virkamiehen vastustaminen (2 §) ja haitanteko virkamiehelle (3 §).

Edellä mainitut rikoslain rangaistussäännökset ovat lähtökohtaisesti teknologianeutraaleja eli ne voivat soveltua siitä riippumatta, millaisia välineitä tai keinoja käyttäen tunnusmerkistössä tarkoitettu teko toteutetaan. Säännökset ovat myös sukupuolineutraaleja eli ne soveltuvat lähtökohtaisesti rikoksen kohteen sukupuolesta riippumatta. Rikoslain säännökset ovat näiltä osin soveltamisasialtaan direktiiviehdotuksessa ehdotettuja laajempia.

Mainittujen rikoslain rangaistussäännösten voidaan katsoa soveltuvan laajasti niihin tekoihin, joiden olisi direktiiviehdotuksen 7-10 artiklan nojalla oltava rangaistavia. Mainittujen direktiiviehdotuksen säännösten soveltamisasialat eivät kuitenkaan ole kaikilta osin selviä, joten niiden vaikutuksia lainsäädäntöön ei ole voitu arvioida kattavasti. Joiltain osin direktiivin kriminalisointivelvoitteet näyttäisivät edellyttävän lainsäädännön muuttamista.

Ehdotuksen 7 artiklassa määrittelyjä intiimiä aineistoa koskevat teot olisivat rangaistavia yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä, kunnianloukkauksena tai pakottamisena. Jos kuvan kohteena on 18 vuotta nuorempi lapsi, soveltuisivat rikoslain 17 luvun sukupuolisiveellisyttä loukkaavia kuvia koskevat rangaistussäännökset. Jotkin artiklassa tarkoitettut teot voisivat myös täyttää rikoslain 20 luvun seksuaalirikosta koskevan tunnusmerkistön.

Hallituksen esityksessä HE 13/2022 vp ehdotetaan, että rikoslain 20 luvun 7 §:ssä säädetään seksuaalirikoksena rangaistavaksi seksuaalisen kuvan luvaton levittäminen. Säännös kattaisi voimaan tullessaan ehdotetun 7 artiklan velvoitteita siltä osin kuin kyse on aikuista esittävän kuvan tai videon esittämisestä tai levittämisestä. Kuvien valmistaminen voisi olla rangaistavaa seksuaalisena kajoamisena (ehdotettu rikoslain 20 luvun 3-4 §) tai seksuaalisena ahdisteluna (ehdotettu rikoslain 20 luvun 6 §), joka laajennettaisiin koskemaan myös muita kuin koskettelutekoja. Myöskin kunnianloukkausta tai pakottamista koskevat säännökset voisivat edelleen tulla sovellettaviksi joihinkin 7 artiklassa tarkoitettuihin tekoihin.

Ehdotuksen 8 artiklan a alakohdan mukainen teko voi olla rikoslain 25 luvun 7 §:ssä rangaistavaksi säädetty laiton uhkaus tai saman luvun 7 a §:ssä rangaistavaksi säädetty vainoaminen. Jälkimmäinen rangaistussäännös voisi soveltua myös artiklan b alakohdan mukaiseen tekoon. Mitä tulee artiklan c alakohtaan, sen mukainen teko voi olla rikoslain 24 luvun 8 §:ssä rangaistavaksi säädetty yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen, jos teko sellaisia tietoja koskee. Viimeksi mainitun rikoksen tunnusmerkistöön ei kuitenkaan kuulu loppukäyttäjien yllyttäminen. Yllyttäminen tahalliseen rikokseen on kuitenkin rangaistavaa rikoslain 5 luvun 5 §:n nojalla. Lisäksi artiklassa tarkoitettuihin henkilötietoja koskeviin rikoksiin voisivat soveltua yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämistä koskevat rangaistussäännökset sekä rikoslain 38 luvun säännökset, jotka soveltuvat henkilötietojen oikeudettomaan käsittelyyn.

Ehdotuksen 9 artiklan a alakohdan mukaiseen tekoon liittyen loukkaavan materiaalin saattaminen loppukäyttäjien saataville voi olla yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämistä tai rikoslain 24 luvun 9 §:ssä rangaistavaksi säädettyä kunnianloukkausta. Niiden tai muiden rikosten tunnusmerkistöön ei kuulu uhkaavan materiaalin saattaminen muiden kuin kohdehenkilön tietoon. Ei kuitenkaan ole selvää, kattaisivatko nämä säännökset riittävästi esimerkiksi artiklassa mainitun uhkaavan materiaalin levittämisen. Mitä tulee artiklan b alakohdan mukaiseen tekoon, yksituumainen osallistuminen tahallisen rikoksen tekemiseen on rangaistavaa rikoslain 5 luvun 3 §:n mukaisena rikoskumppanuutena. Vaikka yksituumaisuutta ei ole, jokainen osallistuja on kuitenkin vastuussa omasta osuudestaan yhteistoiminnassakin tapahtuneesta rikollisesta toiminnasta. Alakohdassa b viitatussa alakohdassa a ei ilmene, minkälainen hyökkäys olisi kyseessä, joten on vaikea arvioida, onko kysymyksessä rikoslain mukainen rikos.

Ehdotuksen 10 artiklassa tarkoitettuihin tekoihin, jotka koskevat yllyttämistä väkivaltaan tai vihaan henkilön tai ryhmän sukupuolen perusteella, voisi tulla sovellettavaksi julkista kehottamista rikokseen koskeva säännös. Kiihottamista kansanryhmää vastaan koskevan rikoksen tunnusmerkistössä mainitaan uhkaamisen, panettelun tai solvaamisen perusteena sukupuolinen suuntautuminen ja muu rinnastettava peruste, mutta lain esitöistä (HE 317/2010 vp s. 41-42) ei ole pääteltävissä, että pykälässä mainittu rinnastettava muu peruste pitäisi sisällään uhrin sukupuolen. Artiklan velvoite kriminalisoida vihaan yllyttäminen sukupuolen perusteella määriteltäviä ryhmiä tai ryhmän jäsentä vastaan ei näin ollen vaikuta täyttyvän kattavasti nykyisen lainsäädännön nojalla. Kriminalisointivelvoitteen ala ei kuitenkaan ole tältä osin täysin selvä esimerkiksi sen osalta, mitä yllyttämisellä vihaan tarkoitetaan.

Rikoslain 5 luvussa säädetään yrityksestä ja osallisuudesta rikokseen. Luvun 5 §:n nojalla yllytys ja 6 §:n nojalla avunanto tahalliseen rikokseen on rangaistavaa. Säännökset täyttäisivät direktiiviehdotuksen 11 artiklan 1 kohdan yllytyksen ja avunannon kriminalisointia koskevat velvoitteet. Luvun 1 §:n 1 momentin nojalla rikoksen yrityksestä rangaistaan vain, jos yritys on tahallista rikosta koskevassa säännöksessä säädetty rangaistavaksi. Raiskauksen ja törkeän raiskauksen yritys on säädetty rangaistavaksi (rikoslain 20 luvun 1 §:n 4 momentti ja 2 §:n 2 momentti; myös HE 13/2022 vp:ssä ehdotetussa raiskaussäännöksessä myös rikoksen yritys olisi rangaistava). Lainsäädäntö täyttäisi siten direktiiviehdotuksen 11 artiklan 2 kohdan raiskauksen yrityksen kriminalisointia koskevat velvoitteet. Myös pahoinpitelyn ja törkeän pahoinpitelyn yritys on säädetty rangaistavaksi (rikoslain 21 luvun 5 §:n 2 momentti ja 6 §:n 2 momentti), joten myös naisen sukuelinten silpomisen yrityksen kriminalisointia koskevan velvoitteen voidaan katsoa täyttyvän.

Direktiiviehdotuksen 12 artiklassa olevien rangaistuksia koskevien velvoitteiden täyttymistä on tässä vaiheessa voitu arvioida vain alustavasti sen perusteella, mitä rikoslain rangaistussäännöksiä direktiivissä tarkoitettuihin rikoksiin voisi soveltua. Perusmuotoisen raiskauksen enimmäisrangaistus on kuusi vuotta vankeutta, mikä ei vastaa 12 artiklan 2 kohdassa edellytettyä kahdeksan vuoden enimmäisvankeusrangaistusta. Törkeän raiskauksen enimmäisrangaistus on kymmenen vuotta vankeutta, mikä vastaa kohdassa edellytettyä raskauttavissa olosuhteissa sovellettavaa asteikkoa. Sen sijaan 13 artiklan a-o kohdissa luetelluista raskauttavista olosuhteista useat eivät sellaisenaan täyttäisi törkeän raiskauksen ankaroittamisperustetta. Näitä seikkoja otettaisiin huomioon sen sijaan rangaistuksen määrittämisessä rikoslain 6 luvun säännösten nojalla tai ne täyttäisivät muun rikoksen tunnusmerkistön (ks. HE 13/2022 vp 38-39, HE 155/2014 vp s. 59-60).

Direktiiviehdotuksen 12 artiklan 3 kohdassa edellytettyä raiskauksesta tuomitun rikoksenuusijan velvoittamista osallistumaan interventio-ohjelmaan vastaavaa säännöstä ei lainsäädännössä ole. Rangaistuksen suorittamisen aikana tapahtuviin väkivallan katkaisu- ja muihin ohjelmiin osallistumisen tavoitteena on uusintarikollisuuden vähentäminen, ja niihin osallistuminen perustuu suomalaisessa järjestelmässä vapaaehtoisuuteen.

Direktiiviehdotuksen 12 artiklan 4 kohdassa olevat naisen sukuelinten silpomisesta säädettyvät 5 ja 7 vuoden enimmäisrangaistuksia koskevat velvoitteet täyttyisivät siltä osin kuin teot voitaisiin katsoa törkeäksi pahoinpitelyksi, josta säädetty enimmäisrangaistus on kymmenen vuotta vankeutta.

Direktiiviehdotuksen 12 artiklan 5 kohdassa edellytetty vähintään 2 vuoden enimmäisvankeusrangaistus vainoamista sekä väkivaltaan tai vihaan kiihottamista koskevasta rikoksesta täyttyisi siltä osin kuin kyse on rikoslaissa tarkoitettusta vainoamisesta tai julkisesta kehottamisesta rikokseen, joista molemmista on säädetty rangaistukseksi sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

Direktiiviehdotuksen 12 artiklan 6 kohdassa edellytetty vähintään 1 vuoden enimmäisrangaistus intiimin materiaalin jakamisesta ja verkkohäirinnästä täytyisi osittain edellä viitattujen rangaistussäännösten nojalla. Direktiivi saattaisi edellyttää rangaistavuuden alan laajentamisen lisäksi lainsäädännön muuttamista myös rangaistusasteikkojen osalta.

Direktiiviehdotuksen 14 artiklassa edellytettujen lainkäyttövaltaa koskevien velvoitteiden voidaan arvioida täyttyvän pitkälti rikoslain 1 luvun säännösten nojalla. Selvimmin lainsäädännön muuttamista edellyttäisi se, että luvun 11 §:ssä säädetty kaksoisrangaistavuuden vaatimus koskee joitain sellaisiakin Suomen kansalaisen tekemiä rikoksia, joiden osalta direktiivi 14 artiklan 4 kohta ei sallisi edellyttää kaksoisrangaistavuutta.

Direktiiviehdotuksen 15 artiklan vanhentumista koskevien säännösten kannalta keskeisiä ovat rikoslain 8 luvun säännökset vanhentumisesta. Rikosten syyteoikeus vanhentuminen määräytyy pääsääntöisesti rikoksesta säädetyn enimmäisrangaistuksen perusteella. Lisäksi joidenkin rikosten osalta on säädetty erityisistä vanhentumisajoista. Luvussa on myös säännökset rangaistuksen tuomitsemisen estävästä vanhentumisesta. Syyteoikeus vanhentuu rikoslain 8 luvun 1 §:n 1 momentin nojalla 20 vuodessa, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vankeutta määrääjäksi yli kahdeksan vuoden, 10 vuodessa, jos ankarin rangaistus on yli kaksi vuotta ja enintään kahdeksan vuotta vankeutta, 5 vuodessa, jos ankarin rangaistus on yli vuosi ja enintään kaksi vuotta vankeutta, ja 2 vuodessa, jos ankarin rangaistus on enintään vuosi vankeutta, sakkoa tai rikesakko. Pykälän 2 momentin nojalla muun muassa lapsen seksuaalisen hyväksikäytön, lapsen törkeän seksuaalisen hyväksikäytön ja törkeän lapsenraiskauksen syyteoikeus vanhentuu aikaisintaan, kun asianomistaja täyttää kaksikymmentäkahdeksan vuotta. Sama koskee kahdeksaatoista vuotta nuorempaan henkilöön kohdistunutta raiskausta, törkeää raiskausta, pakottamista seksuaaliseen tekoon ja seksuaalista hyväksikäyttöä. Direktiiviehdotuksessa syyteoikeuden vanhentumisaikojen edellytetään olevan monelta osin pidempiä kuin mitä rikoslain 8 luvussa säädetään. Näin siitakin huolimatta, että luvussa säädetään lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten erityisistä pidemmistä vanhentumisajoista.

3.2 Uhrien suojelu ja oikeussuojan saatavuus

Ehdotuksen 16 artiklan 1 kohta edellyttää, että uhri voi tehdä rikosilmoituksen naisiin kohdistuvasta väkivallasta tai lähisuhdeväkivallasta helpolla ja saavutettavalla tavalla, myös verkossa tai tieto- ja viestintäteknologioiden avulla toimittaen samalla todisteita. Esitutkintalain (805/2011) 3 luvun 1 §:n mukaan esitutkintaviranomaisen on viipymättä kirjattava ilmoitus, kun esitutkintaviranomaiselle ilmoitetaan rikos tai tapahtuma, jota ilmoittaja epäilee rikokseksi. Laissa ei ole tarkempia säännöksiä rikosilmoituksen tekemisestä. Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaamisvelvollisuus ei riipu siitä, millä tavalla ilmoitus on tehty (HE 222/2010 vp s. 175). Verkkosivuston kautta uhrilla tai muulla rikoksesta ilmoittajalla on mahdollisuus toimittaa todisteita myös verkkoväkivaltarikoksista ilmoittamisen yhteydessä.

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992) 13 §:n 4 momentissa säädetään terveydenhuollon ammattilaisten oikeudesta ilmoittaa salassapitovelvollisuuden estämättä poliisille henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia ja uhkaavan teon estämistä varten välttämättömät tiedot, jos henkilö tämän lain mukaisia tehtäviä hoitaessaan on saanut tietoja olosuhteista, joiden perusteella hänellä on syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi. Vastaava säännös on myös sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 18 §:ssä. Samassa pykälässä säädetään lisäksi oikeudesta antaa salassa pidettäviä tietoja jo tehtyä rikosta koskevaa rikostutkintaa varten. Rikoslain 15 luvun 10 §:n nojalla hankkeilla olevasta pykälässä mainitusta rikoksesta, jos rikos vielä olisi estettävissä, on velvollisuus ilmoittaa viranomaiselle tai sille, jota vaara uhkaa. Pykälässä mainittuja rikoksia

ovat muun muassa raiskaus, ihmiskauppa, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö ja törkeä pahoinpitely. Lastensuojelulain (417/2007) 25 §:ssä säädetään velvollisuudesta tehdä lastensuojeluilmoitus, sekä ilmoittaa poliisille, kun on syytä epäillä, että lapseen on kohdistettu seksuaali- tai pahoinpitelyrikos. Mainitut säännökset vaikuttaisivat täyttävän artiklan 3 kohdan vaatimukset.

Esitutkintalain 4 luvun 7 §:n mukaan alle 18-vuotiaasta on kohdeltava esitutkinnassa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Säännöksen voidaan katsoa osittain vastaavan artiklan 4 kohdan vaatimuksia. Esitutkintaviranomaisella on esitutkintalain 3 luvun 1 §:n mukainen velvollisuus kirjata rikosilmoitus riippumatta siitä, kuka rikosilmoituksen on tehnyt. Säännös täyttää 4 kohdan vaatimuksen siitä, että lapsen tulee voida ilmoittaa rikoksesta ilman, että ilmoittaminen edellyttää lapsen huoltajan suostumusta.

Artiklan 5 kohdassa edellytetään varmistamaan, että naisiin kohdistuvista väkivaltarikoksista tai lähisuhdeväkivaltarikoksista ilmoittavaan uhrin yhteydessä olevia viranomaisia kielletään siirtämästä uhrin oleskelustatusta koskevia henkilötietoja maahanmuuttoviranomaisille vähintään siihen asti, kunnes 18 artiklassa tarkoitettu ensimmäinen henkilökohtainen arviointi on saatu tehtyä.

Suomessa toimivaltaisia maahanmuuttoviranomaisia ovat maahanmuuttoviraston lisäksi poliisi ja Rajavartiolaitos. Näin ollen tietojen välittämisen kiellon ulottaminen kaikkiin maahanmuuttoviranomaisiin olisi haasteellista. Muilla uhrien kanssa yhteyksissä olevilla viranomaisilla ei lähtökohtaisesti ole ilman uhrin suostumusta oikeutta tai velvollisuutta ilmoittaa maahanmuuttoviranomaisille heidän kohtaamastaan uhrista, vaikka viranomaisella olisi tiedossa, että hän oleskelee laittomasti maassa. Tilanteessa, jossa uhri ilmoittautuu suoraan poliisille, tulee poliisi maahanmuuttoviranomaisena tietoiseksi uhrin oleskelustatuksesta. Voidaan arvioida, että direktiivin edellytyksiä olisi haastavaa täyttää tältä osin.

Ehdotuksen 17 artikla koskee tutkintaa ja syytteenpanoa. Esitutkintalain 3 luvun 1 §:n nojalla esitutkintaviranomaisen on viipymättä kirjattava sille tehty rikosilmoitus. Esitutkintalain 3 luvun 3 §:n mukaan esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty. Esitutkintalain 3 luvun 11 §:n mukaan esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä. Syyttäjiä koskee syyttäjälaitoksesta annetun lain (32/2019) 9 §, jonka mukaan syyttäjän tehtävänä on huolehtia rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisesta hänen käsiteltävänä olevassa asiassa muun ohella joutuisasti. Edellä mainitut kaikkia rikoksia koskevat säännökset pääosin täyttävät ehdotuksen 17 artiklan 2 ja 3 kohtien vaatimukset. Epäselvää kuitenkin on, mitä ehdotuksessa tarkoitetaan 3 kohdan vaatimuksella naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tai lähisuhdeväkivaltaa koskevien väitteiden tutkimisella tehokkaasti ja viipymättä.

Artiklan 4 kohdan mukaan toimivaltaisten viranomaisten tulee viivytyksettä ohjata uhri terveydenhuoltoon tai 27, 28 ja 29 artikloiden mukaiseen tukipalveluun, jotta ne voivat avustaa todisteiden turvaamisessa, erityisesti seksuaaliväkivaltaa koskevissa tapauksissa, joissa uhri haluaa nostaa syytteen ja käyttää mainittuja palveluita. Esitutkintalain 4 luvun 10 §:ssä säädetään uhrin ohjaamisesta tukipalveluun, jos esitutkintaviranomainen on arvioinut hänen olevan erityisen suojelun tarpeessa esitutkintalain 11 luvun 9 a §:n nojalla tai rikoksen luonne tai uhrin henkilökohtaiset olosuhteet sitä muuten edellyttävät. Muun muassa seksuaalirikokset ja henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset kuuluvat olennaisesti säännöksen soveltamisalaan (HE 14/2013 vp, s. 36 ja HE 66/2015 vp, s. 39). Poliisihallitus on antanut ohjeen (POL-2020-28566) poliisin toiminnasta perhe- ja lähisuhdeväkivallan sekä naisiin kohdistuvan väkivallan tapauksissa. Siinä annetaan tarkempia ohjeita asianomistajalle annettavasta tiedosta ja asianomistajan ohjaamisesta tukipalveluun. Raiskausrikoksissa poliisi ohjaa uhrin seksuaalirikosten tukikeskuksiin (Seri-tukikeskus).

Ehdotuksen 5 artiklassa tarkoitetut rikokset, raiskaus ja törkeä raiskaus, ovat virallisen syytteen alaisia rikoksia (rikoslain 20 luvun 11 §). Näissä rikoksissa esitutinnan toimittamisen tai syytteen nostamisen edellytyksenä ei ole asianomistajan rangaistusvaatimus (esitutkintalain 3 luvun 4 §, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, 689/1997, 1 luvun 2 ja 6 a §) ja rikosprosessi voi jatkua, vaikka asianomistaja peruuttaisi ilmoituksensa. Säännökset vastaavat 17 artiklan 5 kohdan vaatimuksia.

Ehdotuksen 18 artikla täydentää uhridirektiivin 22 artiklan sääntelyä suojelutarpeiden määrittämiseksi tehtävästä henkilökohtaisesta arvioinnista direktiiviehdotuksen soveltamisalaan kuuluvien uhrien osalta. Uhridirektiivin 22 artiklan mukaisesta asianomistajan henkilökohtaisesta arvioinnista erityisten suojelutarpeiden määrittämiseksi säädetään esitutkintalain 11 luvun 9 a §:ssä. Säännöksen nojalla arvioidaan, onko tarvetta toteuttaa pykälän 2 momentissa tarkoitettuja toimenpiteitä, jotka liittyvät asianomistajan suojelemiseen lisäkäsitykseltä asiaa esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä käsiteltäessä. Henkilökohtaista arviointia tehtäessä esitutkintaviranomaisen on kuultava syyttäjää, jos asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet tai rikoksen laatu sitä edellyttää (11 luvun 9 a §:n 3 momentti). Esitutinnan päättämisen jälkeen arvioinnin tekemisestä uudelleen päättää syyttäjä (11 luvun 9 a §:n 4 momentti).

Ehdotus poikkeaa uhridirektiivin mukaisesta suojelutarpeen arvioinnista siten, että ehdotuksen mukaisessa arvioinnissa olisi keskityttävä rikoksenteikijän tai epäillyn aiheuttamaan riskiin, kuten toistuvan väkivallan riski, ruumiinvamman riski, aseiden käyttö, uhrin kanssa asuva rikoksenteikijä tai epäilty, rikoksenteikijän tai epäillyn huumeiden tai alkoholin väärinkäyttö, lasten hyväksikäyttö, mielenterveysongelmat tai vainoaminen (18 artiklan 3 kohta). Henkilökohtaisen arvioinnin perusteella olisi toteutettava riittävät suojelutoimenpiteet, kuten 21 artiklassa tarkoitettujen lähestymiskieltojen määrääminen ja väkivallan ehkäisyä koskevat toimenpiteet, erityisesti 36 artiklassa tarkoitetut interventio-ohjelmat (18 artiklan 5 kohta). Ehdotus edellyttäisi siten direktiivin soveltamisalaan kuuluvien uhrien osalta esitutkintalain 11 luvun 9 a §:n mukaista henkilökohtaista arviointia laajempaa arviointia. Erona nykyiseen menettelyyn olisi myös, että arviointi olisi tehtävä yhteistyössä kussakin menettelyvaiheessa asiaankuuluvien toimivaltaisten viranomaisten ja asiaankuuluvien tukipalvelujen kanssa (18 artiklan 6 kohta) ja uhrin huollettavilla oletettaisiin olevan erityisiä suojelutarpeita (18 artiklan 8 kohta).

Istanbulin sopimuksen 51 artikla edellyttää ammattilaisilta väkivallan riskin arvioimista, mutta direktiiviehdotus on tältä osin tarkempi. Poliisihallituksen antaman ohjeen mukaan poliisin tulee perhe- ja lähisuhdeväkivallan ja naisiin kohdistuvan väkivallan tapauksissa arvioida väkivallan vakavuutta ja toistuvuutta sekä kuolemanvaaraa, hallitakseen riskejä ja tarjotakseen rikoksen uhrille turvallisuutta ja tukea yhteen sovitetuin toimin. Arviointiprosessi voi ohjeistuksen mukaan olla moniammatillinen.

Esitutkintaviranomaisen suorittamaa suojelutarpeen arviointimenettelyä koskevan käsikirjan mukaan (sisäministeriön julkaisu 14/2016) jos esitutkinnassa syntyy epäily siitä, että lähisuhdeväkivalta voi olla toistuvaa tai uhri voi muusta syystä olla vaarassa joutua vakavan väkivallan uhriksi, tulee tehdä MARAK-riskinarviointi. MARAK on vakavan parisuhdeväkivallan riskinarvioinnin ja uhrin auttamisen moniammatillinen menetelmä, jota Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen koordinoi valtakunnallisesti.

Poliisin ohjeistuksen sisältämä riskinarviointi vastaa osittain artiklassa edellytettyä riskinarviointia, mutta ehdotetun kaltaisesta henkilökohtaisesta, moniammatillisesti tehtävästä ja päivitettyä arvioinnista ei ole säädetty esitutkintalaissa tai muussa laissa. Neuvotteluissa tulee tarkemmin tarkastella artiklassa ehdotetun arvioinnin sisältöä ja menettelysäännöksiä.

Ehdotuksen 19 artiklassa edellytetään, että osana uhridirektiivin mukaista henkilökohtaista arviointia arvioidaan myös uhrin ja hänen huollettavansa 4 luvussa tarkoitettua tukea koskevat yksilölliset tarpeet. Jos asianomistajan esitutkintalain 11 luvun 9 a §:n nojalla arvioidaan olevan erityisen suojelun tarpeessa taikka rikoksen luonne tai asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet sitä muuten edellyttävät, esitutkintaviranomaisen on tiedusteltava asianomistajalta, suostuuko hän yhteystietojensa välittämiseen asianomistajien tukipalveluiden tarjoajalle, ja asianomistajan suostuessa siihen välitettävä yhteystiedot ilman aiheutonta viivytystä (esitutkintalain 4 luvun 10 §). Rikostyypeistä erityisen suojelun tarpeen voi aiheuttaa etenkin seksuaalinen väkivalta tai hyväksikäyttö, lähisuhdeväkivalta ja sukupuoleen perustuva väkivalta (HE 66/2015 vp s. 46). Kansallisessa lainsäädännössä tukipalveluihin ohjaaminen on siten kytketty uhridirektiivin mukaiseen henkilökohtaiseen arviointiin. Esitutkintalain 11 luvun 9 a §:n nojalla tehtävässä henkilökohtaisessa arvioinnissa ei kuitenkaan arvioida uhrin tarvetta saada tukipalveluja tai uhrin 4 luvussa tarkoitettua tukea koskevia yksilöllisiä tarpeita eikä myöskään uhrin huollettavien tarvetta saada tukipalveluja.

Ehdotuksen 20 artiklan mukaan jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että tukipalvelut ottavat yhteyttä uhreihin ja tarjoavat tukea, jos 18 ja 19 artiklassa tarkoitetuissa arvioinneissa olisi havaittu erityisiä tuki- tai suojelutarpeita tai jos uhri pyytää tukea (20 artiklan 1 kohta). Johdanto-osan 32 perustelukappaleen mukaan tukipalvelujen olisi voitava ottaa yhteyttä uhriin myös ilman tämän suostumusta. Tarvittaessa olisi voitava ohjata lapsiuhreja, myös todistajia, tukipalveluihin ilman huoltajan ennakkosuostumusta (20 artiklan 3 kohta). Esitutkintalain 4 luvun 10 §:n mukaan esitutkintaviranomaisen tulee ohjata asianomistaja tukipalveluihin, jos tämän lain 11 luvun 9 a §:n nojalla arvioidaan olevan erityisen suojelun tarpeessa. Säännöksen mukaan tukipalveluihin ohjaaminen edellyttää kuitenkin, että asianomistaja suostuu yhteystietojensa välittämiseen tukipalveluiden tarjoajalle. Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 35 § sisältää säännökset yhteydenotosta sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi. Kyseisessä pykälässä säädetty velvoitteet koskevat myös poliisia.

Neuvotteluissa tulee arvioida, onko tarkoituksenmukaista mahdollistaa yhteydenotot uhriin selvaisissakin tilanteissa, joissa uhri ei olisi antanut suostumustaan yhteystietojen välittämislle. Asiassa on huomioitava myös tietosuojaja muu soveltuva lainsäädäntö, joka asettaa rajoituksia tietojen luovuttamiselle. Neuvotteluissa tulee myös tarkemmin arvioida ehdotettuja henkilötietojen siirtämistä ja säilyttämistä koskevia säännöksiä (4 ja 5 kohdat) ja niiden suhdetta tietosuojaa koskevaan sääntelyyn.

Ehdotuksen 21 artikla koskee välittömiä lähestymiskieltoja, lähestymiskieltoja ja suojelumääräyksiä. Lähestymiskiellosta annetun lain (898/1998) 1 §:n mukaan lähestymiskielto voidaan määrätä henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen tai tällaisen rikoksen uhan tai muun vakavan häirinnän torjumiseksi. Jos itsensä uhatuksi tunteva henkilö ja henkilö, jota vastaan kieltoa pyydetään, asuvat vakituisesti samassa asunnossa, lähestymiskielto voidaan määrätä henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tai tällaisen rikoksen uhan torjumiseksi (perheen sisäinen lähestymiskielto). Perusmuotoisella lähestymiskielloilla kielletään yhteydenotot suojattavaan henkilöön sekä tämän seuraaminen ja tarkkaileminen (3 §:n 1 momentti). Lähestymiskielto voidaan määrätä laajennettuna siten, että se koskee myös oleskelua suojattavan henkilön asunnon, työpaikan tai muun niihin rinnastettavan oleskelupaikan läheisyydessä (3 §:n 3 momentti). Myös perheen sisäinen lähestymiskielto voidaan määrätä joko perusmuotoisena tai laajennettuna, jolloin kiellon sisältö on muutoin sama kuin muissakin lähestymiskielloissa, mutta lisäksi perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätyn henkilön on poistuttava asunnosta, jossa hän ja suojattava henkilö asuvat vakituisesti, eikä hän saa palata asuntoon (3 §:n 2 momentti). Lain 11 §:n nojalla lähestymiskielto voidaan määrätä myös väliaikaisena. Pidättämiseen oikeutettu virkamies voi määrätä väliaikaisen lähestymiskielton viran puolesta, jos kiellolla suojattavan henkilön suojan tarpeen ilmeisyys edellyttää kiellon välitöntä

antamista ja jos asiassa ilmenneistä seikoista on pääteltävissä, että kiellolla suojattava henkilö ei kieltoon määrättävää henkilöä kohtaan tuntemansa pelon vuoksi tai muusta syystä kykene itse kieltoa hakemaan. Esitutkintalain 4 luvun 18 §:n mukaan esitutkintaviranomaisen on ilmoitettava asianomistajalle ilman aiheutonta viivytystä käytettävissä olevista keinoista asianomistajan suojelemiseksi terveyteen tai turvallisuuteen kohdistuvalta uhalta, muun ohella mahdollisuudesta hakea lähestymiskieltoa (HE 66/2015 vp s. 42). Lähestymiskiellon rikkominen säädetään rangaistavaksi rikoslain 16 luvun 9 a §:ssä. Rangaistus lähestymiskiellon rikkomisesta on sakkoa tai enintään vuosi vankeutta. Edellä mainitut säännökset vaikuttavat pitkälti vastaavan ehdotuksen 21 artiklan vaatimuksia.

Ehdotuksen 22 artiklan mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että rikostutkinnassa tai tuomioistuinkäsittelyssä ei sallita uhrin aiempaa seksuaalista käyttäytymistä koskevia kysymyksiä, tutkimuksia tai todisteita. Oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 17 luvun 8 §:n mukaan tuomioistuinten on evättävä näyttö, joka koskee asiaan vaikuttamatonta seikkaa tai on muuten tarpeeton. Esitutkintatoimenpiteen ja siitä aiheutuvan henkilön oikeuksiin puuttumisen on oltava puolustettavia suhteessa selvittettävään rikokseen, selvittettävän asian selvittämistarpeeseen sekä toimenpiteen kohteena olevan henkilön ikään, terveyteen ja muihin vastaaviin häneen liittyviin seikkoihin ja muihin asiaan vaikuttaviin seikkoihin nähden. Lisäksi esitutkinnassa ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutkinnan tarkoituksen saavuttamiseksi, eikä esitutkintatoimenpiteellä saa aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa. Esitutkinnan asianosaisia ja muita esitutkintaan osallistuvia on kohdeltava hienotunteisesti (esitutkintalain 4 luvun 4–6 §). Istanbulin sopimuksen 54 artikla sisältää osittain ehdotuksen 22 artiklaa vastaavan velvoitteen, jonka mukaan tulee varmistaa, että siviili- tai rikosoikeudenkäynnissä uhrin seksuaalista historiaa ja käyttäytymistä koskeva todistelu sallitaan ainoastaan, jos se on asiaan kuuluvaa ja tarpeellista. Ehdotuksen 22 artikla vaikuttaa menevän voimassa olevaa lainsäädäntöä pidemmälle, koska artiklan säännöstä ei ole rajattu asiaan vaikuttamattomiin kysymyksiin tai todisteisiin.

Ehdotuksen 23 artikla koskee lainvalvonta- ja oikeusviranomaisille annettavia toimintaohjeita. Poliisihallitus on antanut ohjeen poliisin toiminnasta perhe- ja lähisuhdeväkivallan sekä naisiin kohdistuvan väkivallan tapauksissa. Nykyiset esitutkintaviranomaisia koskevat ohjeistukset vastaavat osittain artiklassa asetettuja vaatimuksia. Tuomioistuimille annettavaa ohjeistusta koskevan ehdotuksen osalta neuvotteluissa tulee varmistaa, että tuomioistuinten riippumattomuus otetaan asianmukaisesti huomioon.

Ehdotuksen 24 artikla koskee kansallisten elinten ja tasa-arvoelinten roolia. Suomessa artiklan 1 kohdassa tarkoitettuja tehtäviä hoitaa yksi tai useampi elin, jotka ovat viranomaisia sekä järjestöjä. Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimiva naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunta NAPE on Istanbulin sopimuksen 10 artiklassa tarkoitettu yhteensovittamiselin. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on 1.1.2022 lähtien toiminut naisiin kohdistuvan väkivallan raportoijana. Raportoijana yhdenvertaisuusvaltuutettu ei anna oikeusapua, mutta voi harkintansa mukaan antaa neuvoja myös yksityishenkilöille. Väkivallan uhrin voivat saada neuvontaa ja keskusteluapua sekä muita tukipalveluita rikoksen uhrien tukipalveluista. Asiassa, jossa on kyse epäilystä tasa-arvolaissa kielletystä seksuaalisesta tai sukupuoleen perustuvasta häirinnästä, henkilö voi ottaa yhteyttä myös tasa-arvovaltuutettuun. Artiklan 2 kohdassa edellytettäisiin, että 1 kohdassa tarkoitettujen elimien voivat toimia naisiin kohdistuvan väkivallan tai lähisuhdeväkivallan uhrien puolesta tai tukea heitä oikeudenkäynneissä. Suomessa oikeudenkäyntiasiamiehenä tai -avustajana saa toimia asianajaja, julkinen oikeusavustaja tai luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetussa laissa (715/2011) tarkoitettu luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja. Syrjintäasiaa koskevassa oikeudenkäynnissä tasa-arvovaltuutettu ja yhdenvertaisuusvaltuutettu voivat avustaa syrjinnän kohteeksi joutunutta. Yhdenvertaisuusvaltuutettu

voi myös avustaa ihmiskaupan uhria oikeudenkäynnissä. Muut elimet eivät voi toimia asianomistajan puolesta oikeudenkäynnissä. Asianomistajalle voidaan määrätä rikosprosessissa tukihenkilö esitutkintalain ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain mukaisesti. Tehtävään koulutetun tukihenkilön voi saada tukipalvelusta, kuten Rikosuhripäivystyksestä.

Ehdotuksen 25 artiklassa tarkoitettua menettelyä intiimin tai manipuloidun materiaalin tai toisen henkilön henkilötietoja sisältävän materiaalin, jota jaetaan yllyttämiseksi aiheuttamaan asianomaiselle henkilölle fyysistä tai merkittävää psyykkistä haittaa, sekä verkkohäirintään ja väkivaltaan tai vihaan yllyttämiseen verkon kautta liittyvän materiaalin poistamiseksi ei ole säädetty Suomen lainsäädännössä. Ehdotuksen 25 artiklan mukaisesti jäsenvaltioissa pitäisi säätää, että rikoksen uhri voisi pyytää tuomioistuimelta internetissä toimivaan välityspalvelun tarjoajaan kohdistuvaa määräystä, että välityspalvelun tarjoaja poistaa edellä kuvatun materiaalin tai estää pääsyn siihen. Ehdotettu 25 artikla edellyttäisi myös tällaista säännöstä Suomessa. Internetissä toimivat välityspalvelun tarjoajat määrittellen EU:ssa valmisteilla olevassa digipalvelusäädöksessä (U 2/2021). Näitä välityspalvelun tarjoajia ovat esimerkiksi teleyritykset, jotka tarjoavat pääsyn verkkoon, pilvipalvelujen tarjoajat, internetin hakukonepalvelun tarjoajat sekä verkkoalustat. Ehdotettu EU-sääntely olisi uutta, sillä tällaisen, direktiivissä tarkoitettun materiaalin poistamisesta palveluista ei ole säädetty Suomen lainsäädännössä.

Ehdotuksen 26 artikla koskee korvausten vaatimista rikoksentehtäjiltä. Suomen vahingonkorvauslaki (412/1974) lähtee siitä, että se, joka tahallisesti tai tuottamuksesta aiheuttaa vahingon toiselle, on velvollinen korvaamaan vahingon. Rikoksen uhrilla on lisäksi oikeus saada korvauksia rikoksella aiheutetuista vahingoista valtion varoista rikosvahinkolain (1204/2005) nojalla. Valtion varoista maksettavien korvausten osalta laissa on kuitenkin säädetty eräille korvauksille enimmäismäärä.

Artiklan 5 kohdassa on säännöksiä korvausvaatimusten vanhentumisajasta. Suomessa velan vanhentumisesta annetun lain (728/2003, jäljempänä VanhL) pääsäännön mukaan vahingonkorvauksen tai muun hyvityksen yleinen kolmen vuoden vanhentumisaika alkaa muuhun kuin sopimussuhteeseen perustuvassa vahingonkorvauksessa kulua siitä, kun vahingonkärsijä on saanut tietää tai hänen olisi pitänyt tietää vahingosta ja siitä vastuussa olevasta (VanhL 4 § ja 7 §:n 1 momentin 3-kohta). Rikoksesta johtuvien velkojen osalta säädetään kuitenkin erikseen siitä, ettei velkaa katsota vanhentuneeksi niin kauan kuin rikosasiassa voidaan nostaa syyte tai rikosasian käsittely on vireillä tuomioistuimessa (VanhL 7 §:n 3 momentti). Sääntelystä seuraa, että rikoksesta johtuvan vahingonkorvausvastuun vanhentumisaika määräytyy viime kädessä tapauskohtaisesti sovellettavaksi tulevan syyteoikeuden rikoksen tekopäivästä laskettavaa vanhentumisaikaa koskevan sääntelyn (rikoslain 8 luvun 1 §) ja oikeudenkäynnin keston perusteella. Korvauksesta annetun tuomion antamisen jälkeen velka vanhentuu yleisten säännösten mukaisesti.

Rikoksesta johtuvien velkojen vanhentumista koskevan, vanhentumislakiin ja rikoslakiin perustuvan sääntelyn voidaan arvioida täyttävän direktiivin vaatimukset rikoksen teon ajankohdasta laskettavista viiden ja kymmenen vuoden vanhentumisajoista ainakin vakavimpien rikosten osalta. Lisäksi syyteoikeuden vanhentumista koskeva erityinen rikoslain 8 luvun 1 §:n 5 momentin sääntely on osin samansuuntaista direktiiviehdotuksen lapsiin kohdistuvien rikosten erityisen vanhentumissääntelyn osalta. Toisaalta kansallinen vanhentumissääntely ei sisällä direktiiviehdotusta vastaavia säännöksiä erityisistä rikoksen uhrin tietoisuuteen perustuvista vanhentumisajoista eikä siitä, että vanhentumisaika ei ala kulua niin kauan kuin rikosentehtäjä ja uhri asuvat samassa kotitaloudessa. Lisäksi epäselvää on, voidaanko kansallisen vanhentumista koskevan sääntelyn arvioida täyttävän direktiivin vaatimukset vanhentumisaajan katkeamisesta tai keskeyttämisestä rikosta koskevan oikeudenkäynnin ajaksi.

Direktiivin vahingonkorvausvastuuta ja sen vanhentumista koskevan sääntelyn soveltamisala, tarkempi sisältö ja suhde kansalliseen vanhentumisen sääntelyyn jäävät osin epäselviksi, minkä johdosta ehdotuksen vaikutusten arviointi on vaikeaa. On kuitenkin mahdollista, että direktiivin yksityiskohtaisen vanhentumissääntelyn yhteensovittaminen kansallisen yleisen vanhentumissääntelyn kanssa voisi johtaa tarpeettoman vaikeaselkoiseen erityissääntelyyn, joka ei parhaalla mahdollisella tavalla toteuttaisi direktiivin tavoitteita.

3.3 Uhrien tukemista koskevat säännökset

Ehdotuksen 27 artiklan 1 ja 2 kohdat koskevat uhridirektiivin 9 artiklan 3 kohdan mukaisten erityistukipalveluiden saatavuutta ja palveluiden sisältöä. Näillä palveluilla tarkoitetaan Suomessa turvakoteja sekä muita seksuaaliväkivallan, sukupuoleen perustuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan uhreille suunnattuja palveluita, joita Suomessa tuottavat useat eri tahot. Vaikuttaisi siltä, että artiklan 1 ja 2 kohdan edellytykset täyttyvät nykyisen palvelujärjestelmän puitteissa.

Artiklan 3 kohta koskee palveluiden riittävien resurssien turvaamista. Suomessa osaa rikoksen uhrien palveluista tuottavat järjestöt tai muut kolmannen sektorin toimijat, joiden rahoitus ei ole pysyvä.

Artiklan 4 kohdassa edellytettäisiin jäsenvaltioita tarjoamaan suojelu- ja erityistukipalveluja, jotta uhrien tarpeisiin voidaan vastata kattavasti samoissa tiloissa, tai järjestämään tällaisten palvelujen koordinointi keskitetyn yhteyspisteen kautta tai näitä palveluja tarjoavan keskitetyn verkossa toimivan yhteyspisteen kautta. Vaikuttaa siltä, että Suomessa ei ole sellaista samoissa tiloissa toimivaa palveluiden yhdistelmää tai yhteyspistettä, joka koordinoisi kaikkia artiklassa mainittuja palveluita. Suomessa on kuitenkin verkkosivuja, kuten oikeuslaitoksen verkkosivut (oikeus.fi), jotka voivat mahdollisesti täyttää artiklan 4 kohdan edellytykset. Neuvotteluissa tulisi kuitenkin tarkemmin arvioida ehdotuksen sisältöä ja suhdetta Suomen palvelujärjestelmiin.

Artiklan 6 kohta koskee velvollisuutta varmistaa erityistukipalveluiden toimintakykyisyys kriisiaikoina. Suomessa uhrien tukipalvelut ovat viimeaikaisten kriisien, kuten covid-19 pandemian aikana, jatkaneet toimintaansa pääosin normaalisti. Artiklan merkitys on kuitenkin jossain määrin epäselvä, ja sitä olisi pyrittävä selventämään neuvotteluissa. Ehdotuksen 28 artiklassa säädetään rauskauskeskuksissa tai seksuaalisen väkivallan uhrien tukikeskuksissa annettavasta erityistuesta. Artiklan edellytykset toteutuvat Suomessa.

Ehdotuksen 29 artikla koski erityistukea naisten sukuelinten silpomisen uhreille. Suomessa silpomisen läpikäyneiden hoito tapahtuu julkisen terveydenhuollon toimipisteissä samoin periaattein kuin muikin terveydenhuolto. Silpomisen läpikäyneen tytön ja naisen hoitoa ohjaa kansallinen tyttöjen ja naisten sukuelinten silpomisen (FGM) estämisen toimintaohjelma. Vaikuttaa siltä, että nykyinen lainsäädäntö ja toimintatavat täyttävät artiklan vaatimukset.

Ehdotuksen 30 artikla koskee erityistukea työssä tapahtuvan seksuaalisen häirinnän uhreille. Työssä tapahtuvan seksuaalisen häirinnän tapauksessa uhri tai työnantaja voi saada neuvontaa työ-suojeluviranomaisilta ja tasa-arvovaltuutetulta. Myös työterveyshuolto, työsuojeluvaltuutettu tai luottamusmies voivat antaa apua ja neuvoja. Työnantajan käytössä häirinnän poistamiseksi ovat työoikeudelliset keinot. Nykyinen lainsäädäntö vaikuttaisi täyttävän artiklan edellytykset.

Ehdotuksen 31 artikla koskee uhreille tarkoitettuja puhelinpalveluita. Suomeen on perustettu artiklan 1 kohdassa tarkoitettu ympärivuorokautinen puhelin Nollalinja. Puhelinpalvelua edel-

lyttää Istanbulin sopimuksen 24 artikla ja sen pysyvyys on siten varmistettu. Nollalinjassa selvitetään mahdollisuutta antaa palvelua myös viittomakielellä. Mikäli tämä toteutuu, vaikuttaa siltä, että Nollalinjan palveluissa on huomioitu vammaiset henkilöt ja esteettömyysvaatimukset artiklan 2 kohdan edellyttämällä tavalla. Artiklan 4 kohdan mukaan palvelua tulisi tarjota Euroopan unionin alueella samalla numerolla 116 016. Nollalinjan numero on nykyisin 080 005 005. Suomi selvittää parhaillaan Nollalinjan mahdollisuuksia liittyä yleiseurooppalaiseen numeroon sekä liittymisestä aiheutuvia kustannuksia.

Ehdotuksen 32 artikla koskee uhreille tarjottavaa suoja- ja muuta väliaikaista majoitusta. Valtion varoista maksettavasta korvauksesta turvakotipalvelun tuottajalle annetun lain (1354/2014) mukaan turvakotipalvelua tarjotaan ensisijaisesti lähisuhdeväkivaltaa kokeneille tai sen uhan alla eläville henkilöille ja heidän mukanaan oleville alaikäisille lapsille. Turvakotipalvelua voidaan antaa myös lähisuhdeväkivaltaan rinnastuvien syiden vuoksi apua tarvitsevien henkilöiden auttamiseen, jos apu vastaa uhrin avuntarvetta eikä avun antaminen aiheuta haittaa tai vaaraa muille turvakodissa oleville. Turvakotilaki takaa turvakotipalvelut kaikille lähisuhdeväkivallan uhreille riippumatta henkilön vammaisuudesta, asuinalueesta ja maassaolostuksesta. Myös turvapaikkaa hakevat tai ns. paperittomat henkilöt ovat oikeutettuja turvakotipalveluun, eivätkä henkilön ikä, sukupuoli tai etninen tausta vaikuta oikeuteen saada turvakotipalvelua. Muista artiklassa mainituista asumispalveluista ei turvakotilaissa säädetä. Sosiaalihuoltolaki määrittelee, että kunnan (jatkossa hyvinvointialueen) on järjestettävä mm. lähisuhde- ja perheväkivallasta sekä muusta väkivallasta ja kaltoinkoittelusta aiheutuvaan tuen tarpeeseen vastaavia palveluita. Sosiaalipalveluja on myös järjestettävä asumiseen liittyvään tuen tarpeeseen. Suomen lainsäädäntö vaikuttaisi täyttävän artiklan edellytykset.

Ehdotuksen 33 artiklan edellytykset lapsiuhreille annettavasta tuesta voidaan täyttää nykyisen lainsäädännön puitteissa. Suojelua ja tukea lapselle annetaan muun muassa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983), sosiaalihuoltolain, lastensuojelulain ja terveydenhuoltolain nojalla.

Ehdotuksen 34 artikla edellyttää turvallisia paikkoja yhteydenpidon mahdollistamiseksi lapsen ja huoltajan välillä. Sosiaalihuoltolain 27 §:n mukaan lapsen ja vanhemman välisten tapaamisten valvonnalla huolehditaan siitä, että lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 2 §:ssä tarkoitettu tapaamisoikeus toteutuu lapsen edun mukaisesti. Lainsäädäntö vaikuttaisi täyttävän artiklan edellytykset.

Ehdotuksen 35 artikla koskee kohdennettua tukea riskiryhmille ja uhreille, joilla on erityistarpeita. Artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltioiden olisi varmistettava erityisen tuen antaminen uhreille, jotka ovat tavanomaista suuremmassa vaarassa joutua naisiin kohdistuvan väkivallan tai lähisuhdeväkivallan kohteeksi, kuten paperittomat maahanmuuttajanaiset tai naisvangit. Ehdotuksen perusteella on jossain määrin epäselvää, minkälaista tukea artiklassa edellytettäisiin, sekä mikä olisi artiklan suhde 27 artiklaan. Neuvotteluissa olisi pyrittävä selventämään artiklan sisältöä.

Edellä todetun lisäksi neuvotteluissa tulee yleisesti arvioida, vastaako nykyinen lainsäädäntö uhrien ja tekijöiden osalta riittävän täsmällisesti direktiiviehdotuksen palveluiden järjestämisen velvoitteita. Tarvittaessa on syytä varautua selvittämään lainsäädännön täsmentämisen tarvetta (esim. sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden järjestämisen, uhrin tarpeiden arvioimisen sekä moniviranomaisyhteistyön velvoitteiden osalta).

3.4 Ennaltaehkäisyä koskeva lainsäädäntö

Ehdotuksen 36 artikla koskee naisiin kohdistuvan ja perheväkivallan ehkäisemiseen liittyviä toimia. Suomessa on toteutettu useita naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseen liittyviä toimenpiteitä. Artiklan sisältämien velvoitteiden yksityiskohtaisuutta on kuitenkin tarpeen tarkastella neuvotteluissa.

Ehdotuksen 37 artikla koskee ammattihenkilöiden koulutusta ja heille kohdennettua tietoa. Artiklan 1 kohta koskee ammattihenkilöiden, jotka todennäköisesti kohtaavat uhreja, kuten lainvalvontaviranomaiset, tuomarit ja syyttäjät, koulutusta ja artiklan 2 kohta koskee terveydenhuollon ammattilaisten koulutusta. Artiklan 7 kohdan mukaan 1 ja 2 kohdan mukaisen koulutuksen olisi oltava säännöllistä ja pakollista.

Koulutusta, joka täyttää ainakin osittain artiklan edellytykset, tarjotaan jo nykyisin useille eri toimijoille. Neuvotteluissa tulisi tarkemmin arvioida, onko tarkoituksenmukaista tai mahdollista edellyttää artiklan 1 ja 2 kohdassa tarkoitettua koulutusta pakollisena, sekä tällaisen ehdotuksen hyväksymisen vaikutuksia eri ammattiryhmiin. Ehdotus edellyttäisi ainakin terveydenhuollon henkilöstön osaamisen kehittämistä naisten sukuelinten silpomisen seurausten tunnistamisesta ja siihen liittyvästä hoidosta. Ehdotuksen toteuttaminen edellyttäisi aiheen aiempaa laajempaa sisällyttämistä terveydenhuollon peruskoulutukseen, ammattilaisten lisäkoulutusta ja hoidon kehittämistä silpomisen läpikäyneiden osalta. Korkeakoulut vastaavat kuitenkin itsenäisesti perustutkintojen sisällöistä perustuslain nojalla.

Ehdotuksen 38 artikla edellyttää interventio-ohjelmien perustamista rikosten tekemisen tai rikoksen uusimisen riskin ehkäisemiseksi ja minimoimiseksi. Ohjelmia on oltava tarjolla myös henkilöille, jotka pelkäävät saattavansa syyllistyä väkivaltarikokseen. Artiklan 1 kohta on Suomen nykytilanteen mukainen. Myös artiklan 2 kohdan mukaisia ohjelmia on saatavilla, mutta niiden jatkuvuutta ei voida rahoituksen epävarmuuden vuoksi taata.

3.5 Koordinointia ja yhteistyötä koskevat säännökset

Ehdotuksen 39 artikla koskee koordinoituja toimintapolitiikkoja ja koordinointielimiä. Artiklan sisältö vastaa pääpiirteissään Istanbulin sopimuksen 7 ja 10 artiklan määräyksiä. Artikla vaikuttaa menevän Istanbulin sopimusta pidemmälle, sillä ehdotuksen mukaan yhteensovittamiselimen tehtävät ulottuisivat myös alueelliselle ja paikalliselle tasolle. Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunta NAPE on perustettu toimimaan Istanbulin sopimuksen 10 artiklan mukaista yhteensovittamiselimenä.

Ehdotuksen 40 artiklassa säädettäisiin velvoite varmistaa uhrien tukemiseen osallistuvien kaikkien virastojen tehokas keskinäinen koordinointi ja yhteistyö. Lapsiin kohdistuvien rikosten osalta monialaista yhteistyötä tekevien lasten ja nuorten oikeuspsykiatrian ja -psykologian yksiköiden toimintaedellytykset on pyritty turvaamaan ns. järjestämislain kautta (laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä, 1009/2008, 4 §) sekä toiminnan kehittämiseen suunnatuilla valtionavustuksilla. Nykyisen toiminnan voidaan katsoa osin täyttävän artiklan edellytykset. Lapsien kohdistuvien väkivaltatapausten ilmoitusten määrän kasvu sekä kehittyvät toimintamallit ovat kuitenkin tuoneet esiin järjestämislain päivittämistarpeita koskien viranomaisyhteistyötä ja tiedonvaihtoa.

Ehdotuksen 41 artiklan mukaan jäsenvaltioiden olisi tehtävä yhteistyötä kansalaisjärjestöjen kanssa ja kuultava niitä asiaa koskevista toimintapolitiikoista. Velvoite tehdä yhteistyötä väkivallan ehkäisemisessä ja torjumisessa kaikilla väkivaltatyön osa-alueilla sisältyy Istanbulin sopimuksen 8 ja 9 artikloihin. Artiklan edellytykset voidaan täyttää nykyisin toiminnan puitteissa.

Ehdotuksen 42 artiklan mukaan jäsenvaltioiden olisi helpotettava välityspalvelujen tarjoajien itsesääntelytoimenpiteiden toteuttamista tämän direktiivin yhteydessä erityisesti liittyen 25 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun verkkomateriaalin torjumiseksi, mukaan lukien parantaakseen asianomaisten työntekijöiden koulutusta uhrien ehkäisemisestä, auttamisesta ja tukemisesta sanottuun artiklaan 25 liittyen. Tämä olisi uutta sääntelyä Suomessa.

Ehdotuksen 43 artikla koskee jäsenvaltioiden keskinäistä yhteistyötä. Suomi osallistuu aktiivisesti EU:n eri virastojen ja verkostojen toimintaan. Vaikuttaisi siltä, että artiklan edellytykset voidaan täyttää nykyisen toiminnan ja yhteistyön puitteissa.

Ehdotuksen 44 artiklassa tarkoitettuja tilastotietoja voidaan saada osittain Tilastokeskuksen koostamista oikeustilastoista. Järjestelmää ei ole kaikkien artiklassa tarkoitettuja tietojen keräämiseksi.

4 Ehdotuksen oikeusperusta

Ehdotuksen oikeusperustoiksi on määritelty Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen (SEUT) 82 artiklan 2 kohta ja 83 artiklan 1 kohta.

Uhrin oikeuksia koskevan uhridirektiiviä täydentävän sääntelyn osalta ehdotuksen oikeusperustana on SEUT 82 artiklan 2 kohta, jonka nojalla voidaan antaa rikoksen uhrien oikeuksia koskevia vähimmäissääntöjä, kun tavoitteena on helpottaa tuomioiden ja oikeusviranomaisten päätösten vastavuoroista tunnustamista ja oikeudellista yhteistyötä rajat ylittävissä rikosasioissa.

SEUT 83 artiklan 1 kohdan 1 alakohdan mukaan Euroopan parlamentti ja neuvosto voivat tavallista lainsäätämisyjärjestystä noudattaen annetuilla direktiiveillä säätää rikosten ja seuraamusten määrittelyä koskevista vähimmäissäännöistä erityisen vakavan rikollisuuden alalla, joka on rajat ylittävää joko rikosten luonteen tai vaikutusten johdosta tai sen vuoksi, että niiden torjuminen yhteisin perustein on erityisesti tarpeen. SEUT 83 artiklan 1 kohdan 2 alakohdan mukaan nämä rikollisuuden alat ovat terrorismi, ihmiskauppa sekä naisten ja lasten seksuaalinen hyväksikäyttö, laiton huumausainekauppa, laiton asekauppa, rahanpesu, lahjonta, maksuvälineiden väärentäminen, tietokonerikollisuus ja järjestäytynyt rikollisuus.

Useamman kuin yhden oikeusperustamääräyksen käyttäminen on poikkeus pääsäännöstä. EU:n tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan unionin lainsäätäjän on pyrittävä yksilöimään ehdotuksen olennainen luonne ja erottamaan säädöksen ensisijaiset ja keskeiset vaikutukset sen liitännäisistä tekijöistä ja välillisistä vaikutuksista. Vaikka säädöksellä olisi useita eri tarkoituksia tai siihen sisältyisi useampia eri tekijöitä, sen oikeusperustan tulisi määräytyä pääasiallisen tai määräävän tarkoituksen tai tekijän perusteella. Kuitenkin silloin, kun on kyse säädöksestä, jolla on useampi samanaikainen tarkoitus tai sillä on useita osatekijöitä, joita ei voida erottaa toisistaan ja joista mikään ei ole toiseen nähden toisarvoinen ja välillinen, säädös voidaan perustaa useampaan oikeusperustamääräykseen.

Komission ehdotuksessa viitataan rikosoikeutta koskevien vähimmäissääntöjen antamisen perusteeksi SEUT 83 artiklan 1 kohdan 2 alakohdassa mainituista rikollisuudenaloista naisten ja lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön ja tietokonerikollisuuteen. Näiden rikollisuudenalojen tarkempaa sisältöä ei ole määritelty EU:n oikeudessa. Osaa ehdotetuista rikosoikeutta koskevista säännöksistä voidaan alustavan arvion mukaan pitää oikeusperustansa kannalta varsin pitkälle menevinä. Esimerkiksi SEUT 83 artiklan 1 kohdan 2 alakohdassa tarkoitetuiksi tietokonerikollisuudeksi ei ole EU:n oikeudessa aiemmin määritelty direktiivin 7-10 artiklassa määriteltyjen kaltaisia rikoksia. Lisäksi on huomattava, että direktiiviehdotus sisältää niin sanottuja viharikoksia koskevia kriminalisointivelvoitteita, joiden tyyppisten säännösten osalta komissio on

katsonut, ettei nykyinen SEUT 83 artikla ole oikeusperustana ole riittävä, ja tämän vuoksi ehdottanut SEUT 83 artiklan 1 kohdan 2 alakohdassa olevan rikosluettelon laajentamista (ks. U 76/2021 vp). Tältä osin nyt ehdotettu sääntely kuitenkin rajoittuisi tieto- ja viestintäteknologian avulla tehtyihin tekoihin.

Valtioneuvosto pitää mahdollisena, että direktiiviehdotus on oikeusperustojensa kannalta pääosin asianmukainen mutta toteaa, että oikeusperustojen asianmukaisuutta on direktiiviehdotuksen joidenkin säännösten laaja-alaisuuden vuoksi syytä vielä arvioida jatkovalmistelussa.

5 Ehdotuksen suhde toissijaisuus- ja suhteellisuusperiaatteisiin

Komissio on katsonut ehdotuksensa myös noudattavan toissijaisuusperiaatetta. Tätä komission näkemystä tukevat muun muassa naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan yleisyys EU:ssa, jäsenvaltioiden eriasteinen puuttuminen tähän ongelmaan ja tämän luoma oikeudellinen epävarmuus, tarve varmistaa uhrien yhdenvertainen kohtelu ja verkkoväkivallan yleistymisen rajat ylittävä luonne. Jäsenvaltioiden yksittäiset toimet eivät komission mukaan riitä ratkaisuun näitä ongelmia (direktiiviehdotuksen perusteluosa s. 10-11).

Komissio on katsonut ehdotuksensa olevan myös oikeasuhtainen tavoitteeseen nähden. Komissio katsoo tutkimustietoon viitaten, että vain kattava lähestymistapa, jolla pureudutaan ongelman kaikkiin osiin yhdellä EU:n säädöksellä, jossa asetetaan jäsenvaltioille vähimmäissäännöt, voi tehokkaasti edistää naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan poistamista ja varmistaa tehokkaamman ja kohdennetumman tuen ja suojelun tällaisen väkivallan uhreille. Komissio toteaa direktiiviehdotuksen lähestymistavan perustuvan vähimmäissääntöihin, joilla tuodaan lisäarvoa nykyisiin kansallisiin, EU:n ja kansainvälisiin sääntöihin, mutta samalla jätetään jäsenvaltioille joustovaraa täytäntöönpanon suhteen (direktiiviehdotuksen perusteluosa s. 1-12).

Valtioneuvoston näkemyksen mukaan direktiiviehdotuksen voidaan katsoa noudattavan toissijaisuus- ja suhteellisuusperiaatteita.

6 Ahvenanmaan toimivalta

Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) 27 §:n 22 kohdan mukaan valtakunnan lainsäädäntövaltaan kuuluvat rikosoikeutta koskevat asiat 18 §:n 25 kohdassa säädetyn poikkeuksen. Jälkimmäisen kohdan mukaan maakunnan lainsäädäntövaltaan kuuluvat asiat, jotka koskevat teon rangaistavaksi säätämistä ja rangaistuksen määräämistä, kun kysymys on maakunnan lainsäädäntövaltaan kuuluvasta oikeudenalasta. Direktiivissä säänneltävä rikosoikeudellinen lainsäädäntö ei 18 §:n muiden kohtien perusteella kuulu maakunnan lainsäädäntövaltaan. Ahvenanmaan itsehallintolain 27 §:n 23 kohdan mukaan lainkäyttöä ja esitutkintaa koskevat asiat kuuluvat valtakunnan lainsäädäntövaltaan eräin sellaisin poikkeuksin, joista direktiiviehdotuksessa ei ole kysymys.

Ahvenanmaan itsehallintolain 18 §:n 12 kohdan mukaan maakunnalla on lainsäädäntövalta asioissa, jotka koskevat terveyden- ja sairaanhoitoa 27 §:n 24, 29 ja 30 kohdassa säädetyn poikkeuksen. Saman pykälän 13 kohdan mukaan maakunnalla on lainsäädäntövalta asioissa, jotka koskevat sosiaalihuoltoa. Ahvenanmaan itsehallintolain 27 §:n 29 kohdan mukaan valtakunnalla on lainsäädäntövalta asioissa, jotka koskevat oikeuslääketieteellisiä tutkimuksia. Direktiiviehdotuksen 27 ja 28 artikloissa tarkoitettujen oikeuslääketieteellisten tutkimukset kuuluvat siis valtakunnan lainsäädäntövaltaan, ja muilta osin direktiiviehdotuksen sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevat ehdotukset kuuluvat maakunnan lainsäädäntövaltaan.

7 Ehdotuksen vaikutukset

Direktiiviehdotuksella pyritään saavuttamaan Istanbulin sopimuksen EU:n toimivaltaan kuuluvat tavoitteet täydentämällä voimassa olevaa EU:n säännöstöä ja jäsenvaltioiden kansallista lainsäädäntöä yleissopimuksen kattamilla aloilla. Direktiiviehdotuksella vahvistettaisiin useiden perusoikeuksien suojaa EU:ssa määrittelemällä niitä loukkaavien tekojen rangaistavuutta ja seuraamuksia koskevat vähimmäissäännökset. Yhteiset vähimmäissäännökset voivat myös parantaa rajat ylittävää oikeudellista yhteistyötä rikosasioissa. Sääntelyn voidaan arvioida vaikuttavan yleisemmin asenteisiin ja sen myötä vaikuttavan mahdollisten rikosentekijöiden käyttäytymiseen niissä rajoissa, joissa siihen rikoslain keinoin ylipäätään on mahdollista vaikuttaa. Direktiivissä ehdotetut uhrien suojelua ja tukemista koskevat säännökset voivat edistää rikosten uhriksi joutuvien henkilöiden asemaa ja oikeusturvaa EU:n laajuisesti.

Komissio arvioi ehdotuksella olevan EU:n laajuisesti myönteisiä taloudellisia vaikutuksia, jotka seuraavat naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan vähenemisestä ja siten uhreille aiheutuvan fyysisen ja emotionaalisen haitan kustannusten vähenemisestä. Lisäksi myönteisiä vaikutuksia arvioidaan olevan muun muassa rikosentekijöiden asenteisiin ja käyttäytymiseen, turvallisen työympäristön kehittämiseen työpaikoilla ja haitallisten sukupuolistereotyyppien ja -normien tunnistamiseen yhteiskunnassa nykyistä laajemmin.

Direktiivin rikoslainsäädäntöä koskevilla säännöksillä tulee olemaan pääosin vähäisiä vaikutuksia Suomen rikosasian käsittelyä hoitavien viranomaisten eli lähinnä poliisi-, syyttäjä- ja tuomioistuinviranomaisten sekä julkisten oikeusavustajien toimintaan, vaikka voimassa oleva lainsäädäntö on jo pääosin ehdotuksen mukainen. Raiskaussäännöksen muuttamisen suostumuksen puutteeseen perustuvaksi arvioidaan vaikuttavan viranomaisten toimintaan ja vankilukuun hallituksen esityksessä HE 13/2022 vp todetulla tavalla.

Uhrien suojelun ja oikeussuojan saavuuden lisäksi, erityisesti artiklojen 18 ja 19 mukaisesta henkilökohtaisen arvioinnin toteuttamisesta uhrin suojelutarpeen ja tukitarpeiden määrittämiseksi aiheutuisi resurssivaikutuksia toimivaltaiselle viranomaiselle. Nykyisessä uhridirektiivin mukaisessa arviointimenettelyssä (esitutkintalain 11 luvun 9 a §) arvioidaan uhrin suojelutarpeita vain esitutinnan ja asian oikeuskäsittelyn osalta. Ehdotus edellyttäisi kaikkien naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan uhrien osalta nykyistä laajempaa väkivallan riskin arviointia, joka olisi tehtävä yhteistyössä eri viranomaisten ja tukipalvelujen kanssa. Ehdotuksesta aiheutuisi merkittäviä henkilöstökustannuksia sisäministeriön, oikeusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonaloille, erityisesti esitutkintaviranomaisille ja syyttäjille. Kustannusten määrä täsmentyy myöhemmin. Direktiivin uhrien tukemista sekä eri ammattilaisten pakollista koulutusta koskevilla säännöksillä tulisi todennäköisesti olemaan joitain taloudellisia vaikutuksia. Vaikutus voisi aiheutua ainakin palveluiden resurssien riittävyyden varmistamisesta, palvelujen koordinoimisesta, uhreille tarkoitetun puhelinpalvelun yleiseurooppalaisen numeron käyttöönoton teknisistä ja markkinointiin liittyvistä kustannuksista, erityistuen antamisesta riskiryhmille ja erityistarpeita omaaville uhreille sekä koulutustoimenpiteistä.

Tarkempien arvioiden antaminen ehdotuksen vaikutuksista on mahdollista ehdotuksen sisällön tarkentuessa neuvotteluissa.

8 Ehdotuksen suhde perus- ja ihmisoikeuksiin sekä perustuslakiin

Ehdotuksen katsotaan vahvistavan seuraavien Euroopan unionin perusoikeuskirjassa turvattujen perusoikeuksien suoja: oikeus elämään (perusoikeuskirjan 2 artikla), oikeus henkilökohtaiseen koskemattomuuteen (perusoikeuskirjan 3 artikla), epäinhimillisen tai halventavan kohtelun kielto (perusoikeuskirjan 4 artikla), oikeus yksityis- ja perhe-elämään (perusoikeuskirjan 7 artikla) ja oikeus henkilötietojen suojaan (perusoikeuskirjan 8 artikla), lapsen oikeudet (perusoikeuskirjan 24 artikla), uhrin oikeus tehokkaiseen oikeussuojakeinoihin ja puolueettomaan tuomioistuimeen (perusoikeuskirjan 47 artikla), syrjintäkielto ja naisten ja miesten välinen tasa-arvo (perusoikeuskirjan 21 ja 23 artikla), oikeus toimeentuloturvaan ja terveyden suojeluun (perusoikeuskirjan 34 ja 35 artikla) (direktiiviehdotuksen perusteluosa, s. 17-18). Ehdotus vahvistaisi myös vastaavia oikeuksia Euroopan ihmisoikeussopimuksessa sekä kansallisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälinen yleissopimuksessa (SopS 7 ja 8/1976).

Perustuslain 1 §:n 2 momentissa turvataan ihmisarvon loukkaamattomuus. Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä ja kunnia on turvattu.

Artikloissa 5-10 kuvatuilla teoilla loukataan perustuslain 7 §:n 1 momentissa ja 10 §:n 1 momentissa suojattuja perusoikeuksia. Ihmisarvon loukkaamiseen liittyvä teko on rikoslain 11 luvun 10 §:ssä säädetty kiihottaminen kansanryhmää vastaan, mutta sen pykälän soveltamisalaan ei näytä tällä hetkellä kuuluvan 10 artiklassa tarkoitettu sukupuoleen perustuva yllyttäminen vihaan.

Rikosoikeuden käyttöä rajoittaa sananvapaus, joka turvataan perustuslain 12 §:n 1 momentissa, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan 1 kohdassa ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 11 artiklassa. Sananvapauden käyttämistä koskee Euroopan ihmisoikeussopimuksen 17 artiklan ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 54 artiklan mukainen oikeuksien väärinkäytön kielto. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaan oikeutettua ei ole yllytys väkivaltaan tai muuhun rikolliseen tekoon. Sananvapauden rikosoikeudellista jälkikäteistä valvontaa on toteutettu säätämällä rangaistavaksi useita rikoksia, joita voidaan toteuttaa julkisella viestinnällä ja joiden rangaistavaksi säätämisellä pyritään turvaamaan muiden perusoikeuksien toteutumista. Artikloissa 7-10 kuvatut teot ovat sellaisia, että ne eivät nauti sananvapauden suojaa.

Perustuslain 22 §:ssä julkiselle vallalle on asetettu velvollisuus turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Mainittuja oikeushyviä on mahdollista suojata myös rikoslain tarjoamin keinoin, kun perustuslain asettamat reunaehdot rikosoikeudelliselle sääntelylle täyttyvät (esimerkiksi PeVL 48/2017 vp s. 7-8, PeVL 15/2010 vp s. 4, PeVL 17/2006 vp s. 2, PeVL 20/2002 vp s. 6, PeVL 23/1997 vp s. 2-3).

Rikosoikeudellista sääntelyä valmisteltaessa erityinen merkitys on rikosoikeudellisella laillisuusperiaatteella (perustuslain 8 §, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artikla ja Euroopan unionin perusoikeuskirjan 49 artikla). Periaate edellyttää rikostunnusmerkistön tarkkarajaisuutta ja täsmällisyyttä. Perustuslain 8 §:n mukaan ketään ei saa pitää syyllisenä rikokseen eikä tuomita rangaistukseen sellaisen teon perusteella, joka ei tekohetkellä ole laissa säädetty rangaistavaksi. Rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen ydinsisällön mukaan rikoksen tunnusmerkistö on ilmaistava riittävällä täsmällisyydellä siten, että säännöksen sanamuodon perusteella on ennakoitavissa, onko jokin toiminta tai laiminlyönti rangaistavaa.

9 Toisten jäsenvaltioiden kannat

Jäsenvaltiot ovat esittäneet vasta alustavia kantoja, joista ei voi vielä tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä.

10 Instituutioiden ja muut kannat

Neuvosto tai parlamentti eivät ole vielä käsitelleet ehdotusta.

11 Ehdotuksen kansallinen käsittely ja käsittely Euroopan unionissa toimielimissä

Direktiiviehdotus on käsitelty oikeus- ja sisäasiat -jaoston (EU 7) kirjallisessa menettelyssä 8.-12.4.2022.

Direktiiviehdotusta on toistaiseksi käsitelty kerran neuvoston perusoikeuksien, kansalaisoikeuksien ja henkilöiden vapaan liikkuvuuden työryhmässä (FREMP) ja kerran neuvoston rikosasiayhteistyö-työryhmässä (COPEN).

12 Valtioneuvoston kanta

Valtioneuvosto suhtautuu direktiiviehdotuksen tavoitteisiin lähtökohtaisesti myönteisesti. Valtioneuvosto pitää yleisesti tärkeänä toimia tehokkaasti naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumiseksi. Direktiiviehdotuksessa on samoja tavoitteita kuin pääministeri Marinin hallitusohjelmaan sisältyvässä naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelmassa ja hallituksen esityksessä eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi (HE 13/2022 vp).

Valtioneuvosto pitää periaatteellisesti kannatettavana, että EU:ssa on yhteiset vähimmäissäännökset vakavista naisiin ja lapsiin kohdistuvista seksuaalirikoksista. Direktiiviehdotuksen sisältämät vähimmäissäännöt rikosten määrittelystä ovat laaja-alaisia ja joiltain osin soveltamisalaltaan epätasällisia. Jatkoneuvotteluissa säännöksiä tulisi vielä arvioida ja pyrkiä tarkentamaan niitä niin, että ne ovat soveltamisalaltaan tarkoituksenmukaisia ja yleisten perusoikeuksien rajoitusedellytysten mukaisia. Lisäksi tulisi varmistua siitä, että säännökset on mahdollista antaa oikeusperustansa nojalla.

Valtioneuvoston näkemyksen mukaan rangaistuksia koskevia velvoitteita tulisi arvioida yhdessä rikolliseksi säädettävien tekojen kanssa ja pyrkiä siihen, että rangaistukset ovat rikosoikeudellisen suhteellisuusperiaatteen mukaiset. Huomioon tulee ottaa myös direktiivin soveltamisalaan kuuluvan rikollisuuden kehitys ja unionin yhteiset tavoitteet sen tehokkaassa torjunnassa.

Valtioneuvosto katsoo, että rikosten syyteoikeuden vanhentumisaikojen tulee olla riittävän pitkiä rikosvastuun toteutumiseksi. Erityisesti lapsiin kohdistuvien rikosten osalta on tärkeää, että vanhentumisaajat ovat riittäviä vielä sen jälkeen, kun uhri on tullut täysi-ikäiseksi. Direktiivissä säädettävien vanhentumisaikojen määrittelyssä tulisi pyrkiä tarkoituksenmukaisiin ratkaisuihin niin, että rikosprosessit voidaan kohdistaa sellaisiin rikosasioihin, joissa on mahdollista vielä saada luotettavaa näyttöä.

Valtioneuvosto katsoo tarpeelliseksi arvioida uhrien suojelua ja oikeussuojan saatavuutta sekä uhrien tukemista koskevia ehdotuksia sekä suhdetta Suomen palvelujärjestelmiin huolellisesti ja tarkoituksenmukaisuusperustaisesti. Ehdotusten yksityiskohtia tulee harkita ja on pyrittävä

huolehtimaan siitä, että sääntely on tarkoituksenmukaista ja sovitettavissa yhteen kansallisen järjestelmän kanssa. Niin ikään tulee tarkastella ehdotettujen uhrin suojelutarpeita ja tuen tarvetta koskevien arviointien suhdetta nykyiseen uhridirektiivin mukaiseen suojelutarpeiden arviointiin sekä ehdotettua uutta sääntelyä verkkomateriaalin poistamisesta. Ehdotettuja säännöksiä, kuten uhrin yhteystietojen välittämistä tukipalveluihin, tulee arvioida myös tietosuojavaatimusten kannalta. Lisäksi rikokseen perustuvan vahingonkorvausvastuun vanhentumisen osalta tulisi vastuun toteutumisen ohella kiinnittää huomiota sääntelyn riittävään selkeyteen ja ennakoitavuuteen sekä pyrkiä siihen, että sääntely voidaan sovittaa yhteen kansallisen vanhentumissääntelyn kanssa direktiivin tehokkaan täytäntöönpanon varmistamiseksi.